

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za informacijske znanosti

KULTURNA VRSNOĆA KAO TEMELJNO NAČELO
KULTURNE DJELATNOSTI NARODNE KNJIŽNICE
U DOBA KULTURNE PLURALNOSTI

DIPLOMSKI RAD

Mentorica:

Ana Barbarić, prof. dr. sc.

Student:

Andrija Mijačika

Zagreb, travanj 2017.

„Načelo je izraz savršenstva; a kako toliko nesavršena bića kao što smo mi ne mogu djelatno ostvariti savršenstvo, iznalazimo u svakome trenutku granice njegova zakidanja u praksi.“

-Mahatma Gandhi

„Žele li biti uspješni u toj zadaći morat će se voditi čvrstim skupom temeljnih vrednota. Trebat će biti dovoljno fleksibilni kako bi se nosili s promjenjivom okolinom, ali i dostatno snažni kako bi se oduprli ćefovima i modama te zavodljivim glasovima populističkih komentatora, kao i ostalih koji niti poznaju niti ih je briga za knjižnične usluge.“

-Bob Usherwood

„Osjećam se pozvanim da određenu tradiciju prenesem svojim učenicima, kako se pojam vrsnoće ne bi posve izgubio. Mi smo već došli dotle da osrednjost prihvaćamo kao nešto po sebi razumljivo — a ja za to nemam razumijevanja. Ono što se krivo naziva »elitističkim«, to je jednostavno samo kvaliteta.“

-Herbert Von Karajan

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. KULTURNO POSLANJE NARODNE KNJIŽNICE U SUVREMENOM DRUŠTVENO-KULTURNOM KONTEKSTU	6
2.1. PRIRUČNA DEFINICIJA KULTURNE DJELATNOSTI NARODNE KNJIŽNICE.....	8
2.2. KULTURNE ODREDNICE SUVREMENE KULTURNE DJELATNOSTI.....	10
2.2.1. KULTURNI PLURALIZAM	10
2.2.1.1. TERMINOLOŠKI EKSURS.....	10
2.2.1.2. KULTURNI PLURALIZAM KAO ODREDNICA SUVREMENE KULTURNE DJELATNOSTI.....	12
2.2.2. POSTMODERNISTIČKA KULTURNA TEORIJA	14
2.3. KRIZA JAVNE KULTURNE DJELATNOSTI I POLEMIKA O DRUŠTVENOJ RELEVANTNOSTI NARODNE KNJIŽNICE.....	19
2.3.1. KRIZA JAVNE KULTURNE DJELATNOSTI I OPĆA KRIZA JAVNOG SEKTORA	19
2.3.1.1. GUBITAK VRIJEDNOSNE ORIJENTACIJE U PODRUČJU KULTURNE DJELATNOSTI.....	19
2.3.1.2. KOPNJENJE JAVNOG SEKTORA.....	20
2.3.2. POLEMIKA O DRUŠTVENOJ RELEVANTNOSTI NARODNE KNJIŽNICE	25
2.4. KRIZA KULTURNOGA POSLANJA NARODNE KNJIŽNICE.....	27
2.4.1. NEPOSTOJANJE TEMELJNOG KULTURNO-INTRINZIČNOG NAČELA KULTURNE DJELATNOSTI NARODNE KNJIŽNICE KAO ODRAZ NJEZINE KRIZE	27
2.4.1.1. POJAŠNJENJE POJMOVA 'DJELATNOST' I 'NAČELO'.....	28
2.4.1.2. ZNAČAJKE TEMELJNOGA NAČELA KULTURNE DJELATNOSTI NARODNE KNJIŽNICE.....	30
2.4.1.3. PREGLED OPĆIH NAČELA DJELATNOSTI NARODNE KNJIŽNICE.....	31
2.4.1.4. SPECIFIČNA NAČELA KULTURNE DJELATNOSTI NARODNE KNJIŽNICE.....	33
2.4.1.5. REZIME.....	41
2.4.2. NEPOSTOJANJE OPĆIH INTERKULTURNIH KRITERIJA ZA VREDNOVANJE KULTURNIH SADRŽAJA KAO POSLJEDICA KRIZE KULTURNE DJELATNOSTI NARODNE KNJIŽNICE	41
2.4.2.1. KRITERIJI ZA VREDNOVANJE I SELEKCIJU KNJIŽNIČNE GRAĐE PRI IZGRADNJI KNJIŽNIČNOG FONDA.....	42
3. NAČELO KULTURNE VRSNOĆE KAO TEMELJNO NAČELO KULTURNE DJELATNOSTI NARODNE KNJIŽNICE	44
3.1. O POJMU VRSNOĆE.....	44
3.2. ZNAČAJKE NAČELA KULTURNE VRSNOĆE KAO TEMELJNOGA NAČELA KULTURNE DJELATNOSTI NARODNE KNJIŽNICE.....	46
3.2.1. NAČELO KULTURNE VRSNOĆE KAO KULTURNO-INTRINZIČNO NAČELO	47
3.2.2. NAČELO KULTURNE VRSNOĆE KAO PERFEKCIJSKO NAČELO	47
3.2.3. NAČELO KULTURNE VRSNOĆE KAO INTERKULTURNO NAČELO	48
3.3. KULTURNA VRSNOĆA KAO SRŽNA VREDNOTA KULTURNOGA POSLANJA NARODNE KNJIŽNICE.....	48

3.4. PRIMJENA NAČELA KULTURNE VRSNOĆE PRI VREDNOVANJU I SELEKCIJI KULTURNIH SADRŽAJA	50
3.4.1. KRITERIJI ZA VREDNOVANJE KULTURNIH SADRŽAJA IZVEDENI IZ NAČELA KULTURNE VRSNOĆE	51
3.4.1.1. SPECIFIČNA IZVEDBENA VRSNOĆA	51
3.4.1.2. USKLAĐENOST S OPĆIM STANDARDIMA MEĐULJUDSKOG ODNOŠENJA	52
3.4.1.3. UNIKATNOST	52
4. IZAZOVI UPRAVLJANJA KULTURNOM DJELATNOŠĆU NARODNE KNJIŽNICE U SKLADU S NAČELOM KULTURNE VRSNOĆE	54
4.1. KULTURNA RAZNOLIKOST	54
4.2. KORISNIČKE POTREBE – INTELEKTUALNA SLOBODA	56
4.3. VREDNOVANJE KNJIŽNIČNIH USLUGA	58
4.4. FINACIJSKA OGRANIČENJA	61
5. ZAKLJUČAK	64
6. LITERATURA	66

1. UVOD

Svrha ovoga rada je *teorijsko obrazloženje kulturne vrsnoće kao temeljnoga načela kulturne djelatnosti narodne knjižnice u doba kulturne pluralnosti*. Potreba za ovakvim pothvatom nameće se zbog nepostojanja jednog jasno definiranog i unutar struke prihvaćenog načela čijom bi se operacionalizacijom osiguralo uspješno obavljanje kulturne djelatnosti narodne knjižnice u današnjem društveno-kulturnom kontekstu. Taj je kontekst bitno obilježen fenomenima *kulturnog pluralizma i postmodernističke kulturne teorije*.

Kulturni pluralizam, kao obuhvatan projekt suvremenih liberalno-demokratskih društava, podrazumijeva osiguravanje mogućnosti za koegzistenciju i ravnopravno sudjelovanje u svim aspektima društvene zbilje različitih kulturnih skupina u okviru jednog zajedničkog minimalnog vrijednosnog opredjeljenja (liberalno-demokratskog). S druge strane, postmodernistička kulturna teorija propituje dominantne kulturne diskurse i prakse ukazujući na njihovu kontingentnost i uvjetovanost društveno-političkim interesima, utječući pritom značajno na široko područje promišljanja kulture i kulturnih pojava. U sektoru javne kulturne djelatnosti rađa ovakva situacija *potrebu definiranja interkulturnih načela i vrednota kojima će se svim pojedincima i skupinama, s obzirom na njihova specifična kulturna opredjeljenja, a štiteći ih od pojava kulturne hegemonizacije i homogenizacije, osigurati jednake mogućnosti za stvaranje i uživanje kulturnoga života zajednice*. Ako želi doprinijeti ovome cilju i zadržati ulogu društveno relevantne kulturne ustanove takva načela treba svojom djelatnošću usvojiti te promicati i narodna knjižnica.

Međutim, pri ostvarenju svoga kulturnog poslanja suočava se danas narodna knjižnica s dva obuhvatnija problema, znakovita za stanje opće krize sektora javne kulture. Prvi se tiče *obezvrjeđivanja kulturne djelatnosti*, odnosno njezine instrumentalizacije i dokidanja autonomije po nalogu društvenog pragmatizma¹, prije svega onog s ekonomskom računicom. Zbog toga se kulturi poriče imanentna vrijednost te se njezini doprinosi i dobrobiti ocjenjuju iz aspekta "konkretnijih" i "mjerljivijih" područja društvenog života, što, u konačnici, vodi ka zaboravu kulture kao zasebne djelatnosti s navlastitom društvenom zadaćom.

¹ Shvaćanje pojmova 'instrumentalizacija' i 'pragmatizam' u ovome radu preuzeto je od Maxa Horkheimera. Vidi: Horkheimer, M. Pomračenje uma. Sarajevo : "Veselin Masleša" : Svjetlost, 1989.

Naznake ovoga zaborava razaznaju se i u knjižničarskoj zajednici koja sve više ističe pragmatičnije zadatke narodne knjižnice – informacijsku, obrazovnu, pa i socijalnu – nauštrb njezina kulturnog poslanja. Gledajući optimistično, reklo bi se da ovo isticanje pojedinih uloga narodne knjižnice odražava možebitna opća nastojanja usmjerena ka postizanju sinergije različitih područja javne društvene djelatnosti zbog efikasnijeg ostvarivanja važnih strateških ciljeva. No, činjenica da se narodna knjižnica, kao institucija, i sama danas nalazi u ozbiljnoj krizi, da je uslijed stalnih napada i kritika prisiljena neprestano dokazivati svoju društvenu korisnost i opravdavati svoje postojanje, povlači pitanje ne radi li se tu naprosto o bojažljivom uzmicanju pred dodatnim kontroverzama povezanim s područjem kulture.

Tako i primjer narodne knjižnice zapravo ukazuje na sveprisutan krizni mentalitet, dajući povoda za zabrinutost pred eventualnim pokušajem „spašavanja“ sektora javne kulture njegovom instrumentalizacijom, po uzoru na dubiozne trendove u područjima obrazovanja i znanosti². Utoliko je važnije u svim područjima javne kulturne djelatnosti artikulirati i promovirati intrinzična načela i vrednote koje će odražavati ideju o njezinoj autonomiji. Teškoće ovdje nastaju zbog utjecaja ekstremnijih varijanti postmodernističke teorije koje na kulturu gledaju isključivo kao na područje i sredstvo borbe za društvenu moć te zahtjeve za njezinom autonomijom bez zadržke proglašavaju pokušajima povlašćenih interesnih skupina da simboličkim sredstvima fiksiraju dane klasne odnose. Ovakva radikalna gledišta, i sama nerijetko oblikovana osviještenim ili neosviještenim partikularnim interesima, dodatno slabe javni kulturni sektor ostavljajući ga bez zaštite pred napadima usmjerenima na njegovo podređivanje izvanjskim, bilo političkim bilo komercijalnim, imperativima.

Polemizirajući sa zastupnicima takvih stavova treba istaknuti kako ideja o autonomiji kulturne djelatnosti ne znači njezino uzdizanje iznad svijeta oporih životnih činjenica i svakodnevnih društvenih zbivanja u sfere zanesenog simboličkog stvaralaštva i estetskog užitka – kako je to

² O instrumentalizaciji visokog obrazovanja legitimiranoj idejom o „društvu znanja“ u europskim razmjerima piše Konrad Paul Liesmann u knjizi *Teorija neobrazovanosti : zablude društva znanja*, dok se promjenama u statusu i ulozi sveučilišta kao institucije uslijed privatizacije javne sfere u svjetskim razmjerima bavi Bill Readings u *Sveučilištu u ruševinama*. Opsežan prikaz instrumentalizacije u vidu komercijalizacije znanstvene djelatnosti u Sjedinjenim američkim državama, koje predvode u ovom trendu, daje Philip Mirowski studijom *Science-Mart: Privatizing American Science*. Vidi: Liesmann, K. P. *Teorija neobrazovanosti : zablude društva znanja*. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2009.; Readings, B. *Sveučilište u ruševinama*. Zagreb : Meandarmedia, 2016.; Mirowski, P. *Science-Mart: privatizing american science*. Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 2011.

nesumnjivo nekada bilo krivo shvaćano – već naprosto izražava uvjerenje da se, unatoč uvjetovanosti ekonomskim, socijalnim i političkim činiteljima, *njezine prave dobrobiti i učinci mogu jedino ostvariti, a onda i vrednovati, uz pretpostavku da su nositelji kulturno intrinzične vrijednosti, tj. da njima ljudi zadovoljavaju specifične kulturne potrebe*. Ta je pretpostavka, naposljetku, temelj za izgradnju vrijednosnog okvira koji omogućava usmjeravanje javne kulturne djelatnosti prema njezinom prvom i najvažnijem društvenom zadatku – zadovoljavanju *kulturnih potreba* svih pojedinaca i skupina, bez razlike, u skladu s njihovim posebnostima i na najbolji mogući način.

Drugi problem sadržan je u *pitanju o mogućnosti artikuliranja načela i vrednota kojima će se voditi kulturna djelatnost kulturno pluralnih društava*, a koje neće biti očiti ili prikriveni instrumenti dominacije jedne (većinske ili manjinske) kulturne skupine, niti će s vremenom dovesti do kulturne homogenizacije. Sjenu sumnje na mogućnost pozitivnog razrješenja ovog problema opet baca postmodernistička (radikalno multikulturalistička) kulturna teorija koja nerijetko pesimistično isključuje bilo kakvu mogućnost interkulturalnog vrijednosnog određenja, zatvarajući pojedine kulture u njihove zasebne, međusobno nesumjerljive značenjske svjetove. Opterećeni ovom sumnjom, bez mogućnosti oslanjanja na općeprihvaćene interkulturalne vrijednosne smjernice, kulturni se djelatnici na svim razinama nalaze u iskušenju da odluke o podršci danim kulturnim aktivnostima ili sadržajima, kao i o njihovom uključivanju u ponudu određene kulturne organizacije, donose pod utjecajem kulturno-ekstrinzičnih (najčešće komercijalnih) faktora i prigodnih kriterija, vođeni popularnim kredom „anything goes“. Čak ako se radi i o dobronamjernom, socijalno osviještenom promicanju kulturnih posebnosti radi njih samih, ovakvim se pristupom šteti kako identitetu pojedinih kulturnih skupina tako i općem kulturnom životu zajednice, jer se doprinos zasebnih kulturnih praksi ne prepoznaje i ne potvrđuje u njihovim uistinu vrijednim ostvarenjima.

Usvajanjem kulturne vrsnoće kao temeljnog *kulturno-intrinzičnog načela* u bilo kojoj organizaciji koja obavlja kulturnu djelatnost, pa tako i u narodnoj knjižnici, olakšava se kulturnim djelatnicima i svima odgovornima za ostvarenje njezina poslanja uspješno nošenje sa gore opisanim izazovima. Shvaćeno kao *sržna vrednota*, načelo kulturne vrsnoće pouzdan je smjerokaz za rukovođenje i obavljanje kulturne djelatnosti narodne knjižnice na svim organizacijskim razinama te je jasan izraz kulturnog poslanja narodne knjižnice utemeljenoga

na ideji o autonomiji kulturne djelatnosti, tj. intrinzičnoj vrijednosti kulturnih dobara i usluga i izvornosti kulturnih potreba njezinih korisnika.

Kao *interkulturno načelo*, kulturna vrsnoća potiče pružanje knjižničnih usluga i provođenje knjižničnih aktivnosti s ciljem omogućavanja nesmetanog upoznavanja i ravnopravnog izražavanja različitih kulturnih identiteta kulturno raznolike zajednice. Jedna od značajnijih pozitivnih posljedica njezina usvajanja jest *mogućnost izvođenja općih evaluacijskih kriterija* za selekciju sadržaja i aktivnosti koje narodna knjižnica uključuje u svoju ponudu ili (su)kreira, čime se podržava dosljednost u razini kvalitete u cijelome obuhvatu kulturne djelatnosti.

Konačno, kulturna vrsnoća ima značaj *perfekcijskog načela*, tj. načela koje uključuje ideju o nužnosti stalnog razvoja i prilagodbe aktivnosti u kojoj se primjenjuje okolnostima koje se neprestano mijenjaju. U vremenima obilježenima brojnim neizvjesnostima i izazovima, posebice po javni sektor, jedini način kojim se može ostvariti održivost neke djelatnosti, pa onda i organizacije, jest neprestano traženje i primjena najboljih mogućih rješenja afirmacijom pozitivnih i melioracijom negativnih unutrašnjih i izvanjskih čimbenika. Takvo shvaćanje kulturne vrsnoće odraz je čvrstog uvjerenja o neraskidivoj povezanosti kulturnoga s općim društvenim razvojem u skladu s idejom javnoga interesa.

Usvajanje načela kulturne vrsnoće kao temeljnog načela kulturne djelatnosti u vrijeme kad se, kao reakcija na procese instrumentalizacije kulture, ipak razabire jačanje svijesti o njezinoj ključnoj ulozi u životima pojedinaca i društvenih skupina te o navlastitoj vrijednosti kulturnih dobara³ korak je koji će narodnoj knjižnici omogućiti da uspješno prebrodi krizu svoga kulturnog poslanja, da kvalitetnim javnim službama i uslugama iziđe ususret kulturnim potrebama svojih korisnika te da postane kulturno žarište društvenoga života i razvoja lokalne zajednice.

Struktura rada proizlazi iz njegove svrhe. U problem kulturnoga poslanja narodne knjižnice u današnjem društveno-kulturnom kontekstu ulazi se postavljanjem priručne definicije kulturne djelatnosti narodne knjižnice izvedene iz društveno-administrativnog shvaćanja kulture kao

³ Vidi: UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity. 2.11.2001. // UNESCO. Dostupno na: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (21.4.2017.); Agenda 21 for culture. Barcelona : United Cities and Local Governments : Institut de Cultura de Barcelona, 2008. Dostupno na: <http://www.agenda21culture.net/index.php/sr/docman/agenda21/212-ag21en/file> (21.4.2017.).

zasebnog područja društvene aktivnosti. Nakon toga daje se prikaz kulturnog pluralizma i postmodernističke kulturne teorije kao bitnih suvremenih kulturnih odrednica, na što se nastavlja razmatranje opće krize javne kulturne djelatnosti, s kojom se u vezu dovodi polemika o društvenoj relevantnosti narodne knjižnice. Kriza kulturne djelatnosti narodne knjižnice očituje se kroz nepostojanje općeprihvaćenih kulturno-intrinzičnih načela njezina poslanja, kao i općih interkulturnih kriterija za vrednovanje kulturnih aktivnosti i sadržaja. Slijedom toga, uvodi se načelo kulturne vrsnoće kao kulturno-intrinzično, perfekcijsko i interkulturno načelo, čijim se usvajanjem narodna knjižnica opredjeljuje za pružanje i neprestano unapređivanje visokokvalitetnih javnih kulturnih usluga, izlazeći ususret potrebama kulturno raznolike zajednice knjižničnih korisnika i suočavajući se sa stalnim izazovima koja donose promjenjiva i neizvjesna vremena u kojima živimo. Iz ovoga se načela, nadalje, izvode opći evaluacijski kriteriji primjenjivi na cjelokupni obuhvat aktivnosti i sadržaja koji se tiču kulturne djelatnosti narodne knjižnice. Konačno, obrazlaže se kako je upravo usvajanje načela kulturne vrsnoće jedini način da narodne knjižnice uspješno prevladaju izazove s kojima se danas suočavaju.

2. KULTURNO POSLANJE NARODNE KNJIŽNICE U SUVREMENOM DRUŠTVENO-KULTURNOM KONTEKSTU

Narodnim knjižicama tradicionalno se pripisuju tri osnovna poslanja, odnosno uloge: obrazovna, kulturna i informacijska. Dok je obrazovna uloga narodne knjižnice općenito prihvaćena kao najvažnija i povijesno gledano izvorna, o informacijskoj se, uslijed ulaska u tzv. informacijsko doba i s njime povezanim izazovima, danas u knjižničarskoj zajednici naširoko raspravlja i puno se njome bavi. Pored toga, posljednjih godina sve se više govori o zasebnoj socijalnoj ulozi narodne knjižnice⁴, u smislu smanjivanja socijalne isključenosti i jačanja društvene kohezije⁵. U tom kontekstu, kulturno poslanje narodne knjižnice kao da polako odmiče u drugi plan, a ponekad se čini da mu prijete i zaborav⁶.

Pritom, izgleda, ne pomaže činjenica da se na papiru, tj. u ključnim IFLA-inim dokumentima o narodnoj knjižnici, *Manifestu za narodne knjižnice* i *Smjernicama za narodne knjižnice*, jasno ističe važnost kulturne uloge narodne knjižnice. Jedna od ključnih rečenica *Manifesta* tako kaže: „Narodna knjižnica kao lokalni prilaz znanju osigurava osnovne uvjete za cjeloživotno učenje, neovisno odlučivanje i *kulturni razvitak pojedinca i društvenih skupina*“ (istaknuo A.M.), da bi se u sljedećem pasusu ustvrdilo da je narodna knjižnica „vitalna snaga u [...] kulturi“⁷. U *Smjernicama* se, doduše, u definiciji narodne knjižnice pojam kulture zamjenjuje pojmom „djela mašte“⁸, što je znakovito i ukazuje na njezino specifično i uže shvaćanje⁹, ali

⁴ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin. 2. hrvatsko izd. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Str. 21

⁵ S time je povezana i popularizacija pojma tzv. trećeg prostora. Vidi, npr.: Narodne knjižnice kao treći prostor : zbornik radova. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2015.

⁶ I bez upuštanja u neko ozbiljnije istraživanje može se zaključiti da se trenutno puno piše o informacijskoj, nerijetko o socijalnoj, ponekad i o obrazovnoj ulozi narodne knjižnice. Problematika očuvanja kulturne baštine vezana uz zavičajne zbirke razmatra se danas prvenstveno iz aspekta digitalizacije u kontekstu informacijskog poslanja. U pogledu zastupljenosti kulturne uloge narodne knjižnice ne pomaže ni veći obim literature na temu multikulturalne knjižnice, jer se u promišljanju knjižničnih usluga pojam multikulturalnosti primarno društvenopolitički određuje te se, u pravilu, opet veže uz socijalnu ulogu narodne knjižnice.

⁷ IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice. // IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. 2011. Str. 105.

⁸ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. 2011. Str. 15

⁹ Pažljivije iščitavanje i usporedba *Manifesta* i *Smjernica* navodi nas da posumnjamo i u IFLA-inu postojanost po pitanju shvaćanja važnosti ove uloge. Imajući u vidu različito vrijeme nastanka ovih dvaju dokumenata (*Manifest* je objavljen 1994., dok su najnovije *Smjernice* iz 2010. uglavnom preuzele tekst prvog izdanja nastalog 2001.) zanimljivo je usporediti definicije narodne knjižnice koje oni donose: dok definicija u *Manifestu* izričito spominje kulturnu zadaću („kulturni razvitak pojedinca i društvenih skupina“), u *Smjernicama* se govori

nešto kasnije ipak dobiva kulturna zadaća svoju potvrdu kao bitna sastavnica djelatnosti narodne knjižnice: „Narodna knjižnica ima važnu ulogu osiguravanja žarišta kulturnog i umjetničkog razvoja zajednice te pomaganja pri oblikovanju i održavanju kulturnog identiteta zajednice“¹⁰.

Unatoč IFLA-inom isticanju kulturne uloge narodne knjižnice, može se reći da ona danas stoji pod znakom upitnika. U velikoj je mjeri ovo odraz opće krize javnog kulturnog sektora, koji se sve više instrumentalizira radi ostvarenja kulturno-ekstrinzičnih ciljeva. Međutim, u krizi je i sama institucija narodne knjižnice, pa se zanemarivanje tematike kulturnog poslanja može shvatiti kao nesklonost knjižničarske zajednice da u jeku napora za dokazivanjem njezine društvene korisnosti ulazi u kontroverze kojima je obilježeno područje kulture. Važno je pritom shvatiti da je izvor obiju ovih kriza ustvari jedan te isti – *krnjenje javnog društvenog sektora i obezvrjeđivanje ideja javnog interesa i javne službe nametanjem diskurzivnih obrazaca i implementiranjem praktičnih načela neoliberalne ekonomističke ideologije u svim područjima društvenog života.*

O razlozima i okolnostima uslijed kojih je došlo do aktualne krize kulturne djelatnosti narodne knjižnice, kao i o usvajanju načela kulturne vrsnoće kao neophodnom koraku za izlazak iz ove krize bit će riječi kasnije, no, prije toga, radi jasnoće izlaganja, treba odrediti samo njezino kulturno poslanje. Kako IFLA-ine *Smjernice za narodne knjižnice* ne donose definiciju u strogom smislu, nego opisno govore o očitovanjima njene kulturne uloge¹¹, slijedi pokušaj da se, prvenstveno za potrebe ovoga rada, definira kulturno poslanje narodne knjižnice polazeći od nosećeg pojma kulture.

o „djelima mašte“, „osobnom razvoju“, „razonodi“ i „slobodnom vremenu“. Također, pri nabranju djelatnosti narodne knjižnice, u *Smjernicama* se kao najvažnije, u zasebnim pasusima i izričito, ističu djelatnosti obrazovanja, informiranja i poticanja osobnog razvoja, dok je kulturna zadaća zaslužila tek peto mjesto, nakon „djece i mladeži“. Vidi: IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. 2011. Str. 16-21.

¹⁰ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. 2011. Str. 20.

¹¹ „Narodna knjižnica ima važnu ulogu osiguravanja žarišta kulturnog i umjetničkog razvoja zajednice te pomaganja pri oblikovanju i održavanju kulturnog identiteta zajednice. To se može postići u suradnji s odgovarajućim lokalnim i regionalnim organizacijama, pružanjem prostora za kulturne aktivnosti, organiziranjem kulturnih programa i brigom da kulturni interesi budu zastupljeni u fondu knjižnice“. U: IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. 2011. Str. 20.

2.1. PRIRUČNA DEFINICIJA KULTURNE DJELATNOSTI NARODNE KNJIŽNICE

U govoru o kulturnoj djelatnosti narodne knjižnice na vidjelo izlazi svojevrsan paradoks. Naime, na narodnu se knjižnicu općenito u svijetu, pa tako i kod nas, gleda kao na kulturnu ustanovu *par excellence*¹². Međutim, kad se razlažu različite njezine društvene uloge, o čemu je već bilo riječi, onda se kulturna djelatnost navodi tek kao *jedna od* nekoliko djelatnosti koje ona obavlja (čak ne i najvažnija).

Ishodište paradoksa nalazi se u problematici različitih shvaćanja i teškoći jednoznačnog definiranja pojma „kultura“. Nije potrebno na ovome mjestu ulaziti u tu problematiku¹³, već samo ukazati na *dva različita shvaćanja fenomena kulture*, koja dovode do neobične situacije u kojoj se po tom pitanju nalazi narodna knjižnica. Prvo, socio-antropološko shvaćanje, prilično je obuhvatno i sadržano u klasičnoj definiciji Edwarda Burnetta Tylora (1832-1917), utemeljitelja moderne znanosti o kulturi. Prema Tyloru kultura je „složena [...] cjelina koja obuhvaća znanja, vjerovanja, umjetnost, moral, pravo, običaje i sve ostale sposobnosti i navike koje je čovjek stekao kao član društva“¹⁴. Na tragu ove definicije kultura bi obuhvaćala sva intelektualna i duhovna društvena dobra te s njima povezane djelatnosti, pa bi, u skladu s time, narodna knjižnica svakako imala značaj kulturne ustanove.

Danas je, međutim, prihvaćeno i jedno uže, administrativno poimanje kulture, koje je u biti odraz društvene potrebe za jasnim razgraničavanjem različitih područja javne djelatnosti u svrhu učinkovitog upravljanja društvenim resursima i aktivnostima. Tako se već u UNESCO-ovoj *Univerzalnoj deklaraciji o kulturnoj raznolikosti* pojam kulture sužava na „specifični set duhovnih, intelektualnih i emocionalnih karakteristika društva ili društvene grupe“ [„*set of distinctive spiritual, material, intellectual and emotional features of society or a social group*“] koji „*pored umjetnosti i književnosti, obuhvaća i životni stil, načine zajedničkog življenja,*

¹² U većini zapadnih zemalja djelatnost narodnih knjižnica je u nadležnosti ministarstava ili sličnih državnih tijela zaduženih za područje kulture. U Hrvatskoj je djelatnost narodnih knjižnica, kao javnih kulturnih ustanova, u nadležnosti Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

¹³ O povijesti ideje i različitim shvaćanjima pojma 'kultura' govori Terry Eagleton u knjizi *Ideja kulture*. Vidi: Eagleton, T. *Ideja kulture*. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2014. Sredinom 20. stoljeća su A. Kroeber i C. Kluckhohn u monumentalnoj studiji *Culture : A Critical Review of Concepts and Definitions* analizirali dvije stotine pedeset i sedam različitih određenja kulture. Vidi: Kale, E. *Uvod u znanost o kulturi*. 4. dopunjeno izd. Zagreb : Panliber, 2003. Str. 44.

¹⁴ Moore, J. D. *Uvod u antropologiju : teorije i teoretičari kulture*. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2013. Str. 21.

vrijednosne sustave, tradicije i vjerovanja“ [naglasio A.M.] [„it encompasses, in addition to art and literature, lifestyles, ways of living together, value systems, traditions and beliefs“]¹⁵. Knjižničarska profesija, usmjerena na obavljanje svoje djelatnosti unutar društveno zadanih administrativnih okvira, prihvaća ovo ograničenje ističući da narodne knjižnice kao kulturna središta zajednice „čuvaju, promiču, naglašavaju važnost i omogućavaju izražavanje različitim kulturama, uključujući njihovu baštinu, tradiciju, književnost, umjetnost i glazbu“¹⁶.

Ovakvim sužavanjem pojma kulture praktički se ograničava obuhvat javne kulturne djelatnosti, pa onda i kulturnog poslanja narodne knjižnice, na područje izraza ljudskog stvaralačkog potencijala koji nemaju neposrednu pragmatičnu vrijednost – na umjetnost, običaje, stilove odijevanja, kao i ostale estetski i simbolički obilježene pojave te pokretne i nepokretne artefakte. **Slijedom toga, može se kulturna djelatnost narodne knjižnice definirati kao pružanje knjižničnih usluga i provođenje aktivnosti kojima se korisnicima osigurava pristup i omogućuje uživanje u izrazima kulturnog stvaralaštva, tj. pojavama i artefaktima s izraženim estetsko-simboličkim obilježjima, ali kojima se omogućuje i potiče i njihovo aktivno sudjelovanje u stvaranju kulturnih dobara.**

Jasno je, međutim, da pri obavljanju svoje djelatnosti narodna knjižnica ne može i ne smije strogo odvajati različite svoje uloge. Općenito gledano, u bilo kojem slučaju, zbog faktičkog prožimanja i isprepletenosti različitih područja društvene djelatnosti i ljudske aktivnosti, nemoguće je jednoznačno utvrditi pripadnost nekog artefakta, aktivnosti ili pojave samo jednome području¹⁷. Osvrnemo li se na knjižničarsku praksu, i ovdje je situacija ista. Naime, mnogi poslovi i aktivnosti koje narodna knjižnica svakodnevno provodi neraskidivo povezuju različite njene zadaće, pa se ne može reći da je pojedina aktivnost samo obrazovnog, kulturnog ili, pak, informacijskog značaja. Izgleda da su toga svjesni i u IFLA-i, pa se autori *Smjernica za narodne knjižnice* ne upuštaju u striktno odvajanje i definiranje pojedinih zadaća¹⁸.

¹⁵ UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity. 2.11.2001. // UNESCO. Dostupno na: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (23.4.2017.).

¹⁶ Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 18.

¹⁷ Ovo se, međutim, ne odnosi i na intrinzična načela i vrednote koja su svojstvena pojedinim djelatnostima. Vidi str. 28-30 ovoga rada.

¹⁸ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. 2011. Str. 15-27.

Unatoč svemu rečenome, načelno prihvaćanje zasebnosti kulturnog poslanja narodne knjižnice ima svoju praktičnu svrhu i operacionalno opravdanje jer omogućuje prepoznavanje inherentno kulturnih značajki, vrijednosti i korisničkih potreba, i time vođeno afirmativno postupanje u širokom opsegu aktivnosti koje, što je već istaknuto, nerijetko imaju višeznačan karakter: od izgradnje i upravljanja knjižničnom zbirkom, organizacije i provođenja raznih usluga i događanja namijenjenih korisnicima, stvaranja raznovrsnih sadržaja i publicističke djelatnosti, do sudjelovanja u kulturnim projektima i suradnje s kulturnim organizacijama od lokalnog, nacionalnog i međunarodnog značaja.

Kad god će se u nastavku govoriti o kulturnom poslanju narodne knjižnice, imat će se na umu ranije postavljena definicija utemeljena na užem društveno-administrativnom shvaćanju pojma kulture.

2.2. KULTURNE ODREDNICE SUVREMENE KULTURNE DJELATNOSTI

U današnjem društveno-kulturnom kontekstu razaznaju se dvije ključne *intrinzične* odrednice javne kulturne djelatnosti: *kulturni pluralizam* i *postmodernistička kulturna teorija*. Ove dvije odrednice treba razjasniti kako bi se bolje shvatilo trenutno stanje javnog kulturnog sektora, u okviru kojega djeluje i narodna knjižnica.

2.2.1. KULTURNI PLURALIZAM

2.2.1.1. TERMINOLOŠKI ESKURS

Prije prikaza fenomena kulturnog pluralizma, kao jedne od odrednica suvremene javne kulturne djelatnosti, neophodan je kratak terminološki ekskurs o odnosu pojmova „kulturni pluralizam“ i „multikulturalizam“.

Danas se nerijetko ova dva termina koriste kao istoznačnice, bez uočavanja njihove različitosti, pri čemu termin „multikulturalizam“ u literaturi i govoru ima primat. Povijesno gledano, međutim, sintagma „kulturni pluralizam“ ranije je nastala, a skovao ju je američki filozof Horace Kallen (1882-1974) dvadesetih godina prošloga stoljeća¹⁹. S druge strane, „[t]ermini „multikulturalizam“ i njegove pridjevske izvedenice – multikulturalan, odnosno multikulturalan

¹⁹ Mesić, M. Multikulturalizam : društveni i teorijski izazovi. Zagreb : Školska knjiga, 2006. Str. 30.

pojavi su se tek odnedavno u akademskim i političkim raspravama o karakteru suvremenih društava²⁰. Prva zabilježena uporaba tog termina datira se u 1971. godinu²¹, nakon čega je ubrzo „'multikulturalizam' [...] postala riječ koju odmah priznaju političari, društveni komentatori, istraživači i opće javnost, barem u razvijenim zapadnim zemljama“²².

Oba se pojma tiču kulturne pluralnosti odnosno raznolikosti kulturnog sastava suvremenih demokratskih društava te nadilaze puko deskriptivni pristup obuhvaćajući teorijske i praktične pozicije, kao i projekte usmjerene na analizu i rješavanje niza društvenih problema (nejednakosti) vezanih uz ovu činjenicu (otuda i nastavak „-izam“). Pritom, međutim, kulturni pluralizam zagovara temeljne liberalno-demokratske ideje i principe kao nezaobilazni vrijednosni okvir unutar kojega se ostvaruje ideal kulturno pluralnoga društva^{23 24}. S druge strane, multikulturalizam obuhvaća jako široki spektar teorija i pristupa, pa tako „ne postoji neko široko prihvaćeno značenje multikulturalizma, već naprotiv, s naglim bujanjem akademske literature i javnih rasprava vezanih uz taj pojam, čini se da još više rastu nejasnoće i nesporazumi njegova određenja“²⁵. Tako se multikulturalizam u nekim svojim varijantama izvedenima iz postmodernističkog kulturnog relativizma artikulira kroz stavove koji u pitanje dovode temeljne liberalno-demokratske društvene ideale, a ponekad vodi i u ekstremističke pozicije koje odbacuju mogućnost bilo kakvog interkulturalnog vrijednosnog određenja i društvenog djelovanja. Te su dvije okolnosti glavni razlog zbog kojega je u ovome radu

²⁰ Mesić, M. Navedeno djelo. Str. 55.

²¹ Mesić, M. Navedeno djelo. Str. 56

²² Mesić, M. Navedeno djelo. Str. 55.

²³ Ovakva se definicija kulturnog pluralizma oslanja na standardnu politološku i sociološku definiciju *pluralizma*: „Pluralizam, u političkim znanostima, shvaćanje po kojem u liberalnim demokracijama moć jest (ili bi trebala biti) raspodijeljena između različitih ekonomskih i ideoloških interesnih skupina te nije (ili ne bi trebala biti) u rukama jedne elite ili skupine elita. Pluralizam pretpostavlja da je raznolikost dobra za društvo te da bi autonomiju trebale uživati različite funkcionalne ili kulturne skupine unutar društva [...]“. [Pluralism, in political science, the view that in liberal democracies power is (or should be) dispersed among a variety of economic and ideological pressure groups and is not (or should not be) held by a single elite or group of elites. Pluralism assumes that diversity is beneficial to society and that autonomy should be enjoyed by disparate functional or cultural groups within a society {...}]. U: Pluralism. // Encyclopaedia Britannica. Mrežno izd. 11.7.2002. Dostupno na: <https://www.britannica.com/topic/pluralism-politics> (23.4.2017.).

²⁴ To je pozicija koja se iščitava iz Kallenove kritike društveno-političkog ideala „melting-pota“ kojom je inauguriran projekt kulturnog pluralizma. Vidi: Kallen, H. M. Democracy versus the melting-pot : a study of american nationality. The Nation Feb. 25, 1915. Dostupno na: <http://www.expo98.msu.edu/people/Kallen.htm> (23.4.2017.).

²⁵ Mesić, M. Navedeno djelo. Str. 55.

prednost dana pojmu 'kulturni pluralizam'²⁶. Nadalje, kao treći važan faktor, uzeta je u obzir činjenica da je ideja narodne knjižnice kao ustanove u službi javnosti, ali i sama ideja javne službe i javnog interesa neraskidivo povezana s liberalno-demokratskom društveno-političkom tradicijom²⁷, danas izloženom napadima iz različitih tabora s upitnim ciljevima koji se oportunistički koriste upravo jezikom radikalnog kulturnog relativizma i multikulturalizma.

2.2.1.2. KULTURNI PLURALIZAM KAO ODREDNICA SUVREMENE KULTURNE DJELATNOSTI

Povijesno gledano, kulturna pluralnost nije posebnost suvremenih demokratskih društava, „jer su mnoga predmoderna društva, a osobito velika carstva, bila kulturno izrazito heterogena. Ali, sve do našega vremena manjinske su zajednice općenito prihvaćale svoj podređeni status. Što je, dakle, relativno novo, nije multikulturalnost po sebi, nego [njezina] istaknutost i vidljivost kao političkog problema. Sposobnost društvenih aktera da svoje identitete nametnu kao javnu stvar, odnosno unesu u javnu sferu, značajno je porasla u posljednjem dijelu 20. stoljeća. Grupe, koje su se generacijama prije borile za svoju jednaku političku i društvenu integraciju, sada zahtijevaju priznavanje svoje kulturne posebnosti“²⁸.

Činjenica kulturne pluralnosti proizašla je iz nekoliko čimbenika. Prvi je postojanje manjinskih zajednica koje su se u vrijeme izgradnje modernih nacionalnih država razlikovale od većinske etničke grupe. Drugi su kulturno osviješteni domorodački narodi koji su uslijed kolonizacije pretrpjeli različite oblike ugnjetavanja i marginalizacije, pa tako i kulturnu. S ovim je povezan i fenomen migracije domorodačkog stanovništva koloniziranih područja u zemlje kolonijalnih sila tijekom procesa dekolonizacije. Treći čimbenik su „radne i prisilne međunarodne migracije, koje se u posljednje vrijeme pojačavaju i šire na najudaljenije kutke svijeta, u vezi s procesima globalizacije“²⁹. Kao četvrti nezaobilazan čimbenik, može se istaknuti fenomen obuhvaćen pojmom 'politika identiteta', što podrazumijeva rastuće zahtjeve za priznavanjem identiteta, društvenom afirmacijom i ravnopravnim sudjelovanjem u kulturnome životu raznih

²⁶ Ovaj se termin koristi i u UNESCO-ovoj Univerzalnoj deklaraciji o kulturnoj raznolikosti.

²⁷ Prihvaćanje u široj knjižničarskoj zajednici termina „multikulturalizam“ proizlazi iz njegove prominentnosti u znanstvenim i političkim raspravama. Multikulturalizam koji se zagovara u IFLA-inim publikacijama izvodi se iz liberalno-demokratskog vrijednosnog okvira te po značenju odgovara kulturnom pluralizmu, kojemu je u ovome radu dana prednost.

²⁸ Mesić, M. Navedeno djelo. Str. 407.

²⁹ Mesić, M. Navedeno djelo. Str. 42-43.

marginaliziranih skupina koje nisu nužno etnički definirane ali se po nečemu razlikuju od dominantnih kulturnih obrazaca³⁰.

„Premda problematika različitosti nije ekskluzivna za moderni zapadni svijet, postala je dramatična baš u zemljama liberalne demokracije jer su one poštovanje različitosti učinile jednim od temelja svojih konstitucija, a svoju sposobnost integracije različitosti učinile jednim od temelja svoje legitimnosti, pa i „dokaza“ svoje civilizacijske naprednosti“³¹. Ovu sposobnost integracije različitosti propituju, ponekad i negiraju, mnogi multikulturalistički kritičari³². Unatoč tome, ostaje činjenica da je problem priznavanja i afirmacije različitih kulturnih identiteta i tradicija prepoznat upravo u zemljama utemeljenima na demokratsko-liberalnom društveno-političkom modelu, kao i da se danas taj model smišljeno prepravlja i nadograđuje kako bi društvo što bolje odgovorilo na izazove kulturne pluralnosti.

Potvrda pluralističke orijentacije razvijenih demokracija prisutna je na međunarodnoj razini, a očituje se u UNESCO-ovim aktivnostima promicanja i poticanja *kulturne raznolikosti*. Ideja kulturne raznolikosti zapravo je artikulacija shvaćanja kulturne pluralnosti u uže definiranom području kulturne djelatnosti. Prema UNESCO-u, kulturna raznolikost je „zajednička baština čovječanstva“ [„*common heritage of humanity*“] koja je „utjelovljena u jedinstvenosti i pluralnosti identiteta skupina i društava koja čine ljudski rod“ [„*embodied in the uniqueness and plurality of the identities of the groups and societies making up humankind*“]³³. „Kao izvor razmjene, inovacije i kreativnosti, kulturna raznolikost je za čovječanstvo jednako važna kao prirodna raznolikost za prirodu“ [„*As a source of exchange, innovation and creativity, cultural diversity is as necessary for humankind as biodiversity is for nature*“] i „treba se prepoznati i podržati za dobrobit sadašnjih i budućih generacija“ [„*should be recognized and affirmed for the benefit of present and future generations*“]³⁴.

Iako je uslijed trendova neoliberalne globalizacije i kulturne homogenizacije još puno truda potrebno uložiti za očuvanje posebnih i manjinskih kulturnih identiteta i tradicija diljem

³⁰ Mesić, M. Navedeno djelo. Str. 409.

³¹ Mesić, M. Navedeno djelo. Str. 407.

³² Mesić, M. Navedeno djelo. Str. 199-229.

³³ UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity. 2.11.2001. // UNESCO. Dostupno na: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (21.4.2017.).

³⁴ Isto.

svijeta, zajedničkim međunarodnim opredjeljenjem za poticanje kulturne raznolikosti – prvenstveno kroz podršku UNESCO-ovoj *Deklaraciji o kulturnoj raznolikosti* (2001.) i implementacijom *Konvencije za zaštitu i promicanje raznolikosti kulturnih izričaja* (2005.)³⁵ – postao je danas u zemljama liberalne demokracije kulturni pluralizam bitna odrednica javnih kulturnih politika i inicijativa.

2.2.2. POSTMODERNISTIČKA KULTURNA TEORIJA

Kao druga ključna kulturna odrednica, postmodernistička kulturna teorija utječe na sektor javne kulture propitujući (i nerijetko negirajući) dvije tradicionalne ideje o naravi kulturne djelatnosti i kulturnih vrednota: 1) *pretpostavku o autonomiji kulture u odnosu na ostala područja društvene zbilje* i 2) *vjeru u postojanje interkulturnih vrednota i kriterija za vrednovanje kulturnih pojava*.

U tom pogledu postmodernistička kulturna teorija odražava interese i ciljeve općeg kritičkog programa postmodernizma. Poznato je da je postmodernizam, epohalni intelektualni pokret rođen sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća, bitno obilježen suprotstavljanjem temeljnim svjetonazorskim zasadama europske, tj. zapadne misaone tradicije³⁶. Ponajviše se to odnosi na kritiku „velikih priča“³⁷ kojima je inaugurirano *moderno* razdoblje zapadne civilizacije, a koje počivaju na nosećim, mahom prosvjetiteljskim idejama *apsolutne istine, objektivne realnosti, mjerodavnosti razuma i povijesnog napretka*. Mnogi uvaženi teoretičari tvrde kako je obezvrjeđivanjem ovih općih ideja i rastvaranjem pogleda na svijet svojstvenog razdoblju moderniteta (sredina 17. – sredina 20. st.) nastupilo novo kulturno-povijesno razdoblje *postmodernosti/postmoderne*, kojeg karakteriziraju *nepostojanje prevladavajućeg*

³⁵ Upitnim se, međutim, čini inzistiranje u *Konvenciji* na ekonomskom pristupu kulturnoj djelatnosti, o čemu će biti riječi kasnije.

³⁶ Postmodernizam. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, cop. 2017. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49698> (23.4.2017.).

³⁷ Termin „velika priča“ (metanaracija) označava teorije i intelektualne sustave kojima se želi dati obuhvatno objašnjenje ljudskoga iskustva i znanja. Religija, znanost, freudovska psihoanaliza i političke ideologije kao što su marksizam, nacionalizam i neoliberalizam proizvode međusobno suprotstavljene velike priče. Velike priče posebice se vežu uz prosvjetiteljstvo i modernističko mišljenje utoliko što su uobličene oko „priče“ o napretku i usavršavanju čovječanstva kroz povijest, česte mete postmodernističke kritike. Sam pojam je u raspravu uveo 1979. godine francuski teoretičar Jean-François Lyotard u svome djelu *Postmoderno stanje : izvještaj o znanju*. Vidi: Grand narrative/master narrative. // *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. / Cuddon, J. A. 5th ed. [s.l.] : Wiley-Blackwell. Cop. 2013. Str. 312-313.

*društvenog svjetonazorskog okvira, ekspliciranog kroz jednu obuhvatnu i općeprihvaćenu metanaraciju, kao i, s ovime povezan, kulturni relativizam*³⁸.

Postmodernističkim zaokretom mijenja se, između ostalog, shvaćanje kulturne djelatnosti kao izdvojenog područja društvene zbilje koje se po institucionalnom modelu realizira kroz umjetnost i ostale estetsko-simbolizacijske aktivnosti.³⁹ Ukazivanjem na povezanost kulture s obuhvatnim društvenim procesima i svakovrsnim ljudskim potrebama i aktivnostima, kao i tezom o posvemašnjoj estetizaciji svakodnevnog života u postmoderni⁴⁰, dovodi se u pitanje zahtjev za njezinim izdvajanjem iz svakodnevne društvene prakse. Time se konačno razračunava s ostacima buržuskog poimanja kulture kao „kule od bjelokosti“. Međutim, ova kritička gesta razvija se do druge ekstremne, danas prilično utjecajne pozicije – *odbacivanja ideje o autonomiji kulturne djelatnosti negiranjem inherentnih principa kulturnog stvaralaštva i intrinzične vrijednosti kulturnih dobara*.

Dva su načina kojima se, u skladu s logikom postmodernističke misli, može kulturi odreći pravo na autonomiju. Prvi način, na tragu deridaovske dekonstrukcije⁴¹, utapa kulturu u sveopću igru (samo)označivanja bez stvarnog referenta, u kojoj se ona ni po čemu ne razlikuje od ostalih vrsta diskurzivnih praksi, kao što su znanost, ideologija, religija i sl., osim po arbitrarnom autoreferencijalnom zahtjevu za različitošću. Drugi je način najjasnije realiziran u okviru postmodernog kritičkog pokreta kulturnog materijalizma koji se, unatoč

³⁸ Postmodernost. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, cop. 2017. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=49699> (23.4.2017.).

³⁹ Cultural Change and Social Practice. // Consumer Culture and Postmodernism / Mike Featherstone. 2nd ed. London : Sage Publications Ltd., cop. 2007. Str. 50-63.

⁴⁰ „Estetizacija svakodnevice odnosi se na rastući značaj estetske percepcije u procesu potrošnje i konzumacije. Njome se ukazuje na nalaze po kojima se sve veći opseg svakodnevnih aktivnosti podređuje načelima estetike (opažanje ljepote i umjetnosti) te da čak i najobičniji oblici potrošnje može karakterizirati izražajnost i zaigranost“ [„*The aestheticization of everyday life refers to the growing significance of aesthetic perception in processes of consumption and consuming. It points to the observations that increasingly more aspects of everyday activity are subject to the principles of aesthetics (the appreciation of beauty and art) and that even the most mundane forms of consumption can be expressive and playful.*“]. U: Aestheticization of Everyday Life. // Encyclopedia of Consumer Culture. Thousand Oaks, USA : SAGE Reference, cop. 2011. Vol. 1.

⁴¹ Postmodernism. // Encyclopaedia Britannica. Mrežno izd. 31.10.2014. Dostupno na: <https://www.britannica.com/topic/postmodernism-philosophy> (23.4.2017.).

poststrukturalističkom teorijskom okolišanju, spram kulture u krajnjoj liniji odnosi pragmatički, rukujući njome kao oružjem u borbi za političke, društvene, klasne i ine interese⁴².

U konačnici oba ova pristupa otvaraju, isprva na diskurzivnoj razini, mogućnost za podređivanje kulturne djelatnosti izvanjskim silama – bilo ciničnim prepuštanjem kulture komercijalizaciji uz racionalizaciju o emancipatorskoj naravi slobodnog tržišta⁴³, bilo njezinom političkom instrumentalizacijom opravdavanom potrebama društveno marginaliziranih kulturnih skupina. U prvom se slučaju zanemaruje činjenica da je diskriminacija po načelu mogućnosti plaćanja osnovno načelo funkcioniranja tržišta, u drugom se zaboravlja poduka povijesti da politizacija kulture najviše odgovara upravo moćnicima i onima koji o moći sanjaju. Polazeći iz suprotne pozicije, valja reći da ideja o autonomiji kulturne djelatnosti ne znači njezino uzdizanje iznad svijeta svakodnevnih društvenih zbivanja u sfere bezinteresnog simboličkog stvaralaštva i estetskog užitka, već naprosto izražava uvjerenje da se, unatoč uvjetovanosti ekonomskim, socijalnim i političkim činiteljima, njezine prave dobrobiti i učinci mogu jedino ostvariti, a onda i ocijeniti, uz pretpostavku da su nositelji kulturno-intrinzične vrijednosti, tj. da njima ljudi zadovoljavaju specifične kulturne potrebe. Ako kultura izgubi svoje pravo na ovakvu *relativnu* autonomiju u odnosu na ostala područja društvene zbilje, izgubit će i mogućnost da na primjeren način, u skladu s vlastitim načelima i vrednotama, odgovori na te potrebe.

Druga promjena koju je u teoriji kulture izazvao postmodernizam odnosi se na *problematiziranje interkulturnih vrijednosnih kriterija i legitimnosti na njima utemeljenih vrijednosnih sudova*. Pomak je bio iniciran kritikom autoritarnih zahtjeva za univerzalnom

⁴² Culutral materialism. // A dictionary of literary terms and literary theory / John Anthony Cuddon. 5th ed. West Sussex, UK : John Wiley & Sons Ltd. Str 176-177.

⁴³ Utoliko se postmodernistička kulturna teorija može shvatiti kao akademska potvrda ideologije i prakse konzumerizma. Rastvaranje kulture kao autonomnog područja društvene djelatnosti vođenoga vlastitim principima i vrijednosnim kriterijima dio je procesa podređivanja i iskorištavanja sve šireg opsega kreativnih društvenih potencijala od strane tržišta. Pritom se izvorne kulturne vrednote i vrijednosne hijerarhije zamjenjuju tržišnim – kulturni artefakt gubi status kulturnog dobra i postaje potrošna roba čija se vrijednost određuje po principu ponude i potražnje. Kako su, međutim, segmentiranje i diferencijacija ponude jedna od temeljnih pretpostavki funkcioniranja tržišta, provodi se „kulturalizacija“ dijela proizvodnje, tj. simuliranje kulturnih vrijednosti za potrebe plasmana određenih proizvoda kao „kulturnih“ dobara neovisno o njihovom izvornom značaju i svrsi. Ovaj se proces veliča kao oslobođenje kulture od tradicionalnih ideoloških uvjetovanosti i podjela, a zapravo se radi o njezinoj instrumentalizaciji i podređivanju izvankulturnim imperativima s vlastitom logikom društvene segregacije i pripadajućeg ideološkog maskiranja.

mjerodavnošću zapadne kulturne tradicije i pripadajućeg sustava vrednota. Ovaj je zahtjev prokazan kao kulturni komplement kolonizacijskih i homogenizacijskih politika zapadne civilizacije usmjerenih na podređivanje i isključivanje kako izvanjskih tako i unutrašnjih društvenih različitosti. Osim toga, velika priča o Zapadu podložna je kritici zbog svoje društveno-povijesne kontingentnosti i partikularističke vezanosti uz interese društvenih elita. Postmodernistička teorijska pozicija tako se pokazuje posebno inkluzivnom i demokratskom, jer, ukazujući na nepravednu hegemoniju dominantne kulturne tradicije, prepoznaje jednako vrijedne perspektive podređenih skupina. Zagovornici u akademskim krugovima su 1980-ih i 90-ih u ime raznih etničkih, kulturnih, rasnih i vjerskih skupina prigrlili postmodernističku kritiku zapadnog društva te je postmodernizam postao neslužbena filozofija novog pokreta „politike identiteta“⁴⁴.⁴⁵ Utoliko je postmodernizam dao značajan doprinos razvoju ideje i politike kulturnog pluralizma.

No, tragom ovog kritičkog projekta, u području kulturne djelatnosti polučila je postmodernistička kulturna teorija daljnje negativne posljedice. U svojoj relativističkoj, radikalno multikulturalističkoj varijanti ona pesimistično isključuje bilo kakvu mogućnost interkulturalnog vrijednosnog određenja, zatvarajući pojedine kulture u njihove zasebne, međusobno nesumjerljive značenjske svjetove. Nakon što mu je samopouzdanje već poljuljano dovođenjem u pitanje njegove autonomije, kulturni sektor biva izložen dodatnoj pomutnji odbacivanjem bilo kakvih jasnih interkulturalnih vrednota⁴⁶.

⁴⁴ Sintagma „politika identiteta“ označava široki raspon političkih aktivnosti i mišljenja utemeljenih na zajedničkim iskustvima nepravde koju su doživjeli članovi određenih društvenih skupina. Umjesto da se organiziraju isključivo oko religioznih sustava, pragmatičkih manifesta ili političke pripadnosti, svrha ovih formacija obično je osiguravanje političke slobode specifičnih interesnih zajednica marginaliziranih unutar šireg konteksta. Članovi ovih zajednica potvrđuju ili iznova prisvajaju načine razumijevanja vlastite različitosti koji su u suprotnosti s dominantnim opresivnim karakterizacijama, a s ciljem ostvarivanja većih mogućnosti za vlastito samoodređenje. Vidi: Identity politics. // Stanford encyclopedia of philosophy. 23.3.2016. Stanford, California : Metaphysics Research Lab. Dostupno na: <http://plato.stanford.edu/entries/identity-politics/> (23.4.2017.).

⁴⁵ Postmodernism. // Encyclopaedia Britannica. Mrežno izd. 31.10.2014. Dostupno na: <https://www.britannica.com/topic/postmodernism-philosophy> (23.4.2017.).

⁴⁶ Šire shvaćajući pojam kulture, Terry Eagleton načelno govori o opasnostima kulturnog relativizma ističući da „[č]udnim obratom, kulturalni relativizam može naposljetku opravdati najžešće oblike kulturalnog apsolutizma. U svome sućutnom uvjerenju da su svi kulturalni svjetovi jednako dobri, on nudi načelo prema kojemu se svaki od njih može apsolutizirati“. Ovo upozorenje može se primijeniti i na područje kulturne djelatnosti u kojoj relativistička vrijednosna nesigurnost može dovesti do instrumentalizacije od strane takvih apsolutističkih tendencija, među kojima su danas najizraženiji razni oblici fundamentalizma, od neoliberalnog tržišnog do onih vezanih uz brojne političke i religiozne pokrete. U: Eagleton, T. Navedeno djelo. Str. 95.

Prema takvoj situaciji u kontekstu razmatranja socio-antropološki određenog područja kulture kritičan je Terry Eagleton. Razmatrajući neodrživost autoritarne univerzalističke perspektive, ali i opasnosti izostanka bilo kakve mogućnosti interkulturnog vrijednosnog prosuđivanja, on ukazuje na mogući put ka restauraciji interkulturnih vrijednosnih kriterija utemeljenih na zdravorazumskom opažanju *očitih zajedničkih elemenata ljudskoga iskustva*, neovisno o njegovoj kulturnoj determiniranosti. „[K]ao što nas je podsjetila Kate Soper, 'univerzalistički diskursi o "čovječanstvu" doista u sebi sadrže opasnost ponovnog uvođenja etnocentričke predrasudnosti u njihovo mišljenje o tome što nam je svima zajedničko; ali diskursi koji poriču svaku zajedničku strukturu spoznaje, potrebe i afektivnosti mogu prouzročiti i zastrašujuće političko previđanje patnje i lišenosti drugih'. Drugim riječima, univerzalnost nije nešto što valja univerzalno prihvatiti. Postmoderni bi mislioci morali stoga biti odlučno protu-univerzalistički, razlikujući u odistinskom duhu pluralizma one vidove tog koncepta koji su u pragmatičnom smislu beskorisni od onih koji to nisu. Ako univerzalnost znači da Tunguzi iz istočnog Sibira moraju naći svoj vjerni odraz u djelu Noëla Cowarda⁴⁷, treba je odbaciti; ako ona znači da su bolna iskustva Tunguza poprilično nalik onima Nijemaca, valja je prihvatiti“⁴⁸.

Držeći se ideje o relativnoj autonomiji kulturnog sektora i mogućnosti uspostavljanja interkulturnog vrijednosnog okvira onkraj hegemonizacijskih i homogenizacijskih interesa, može se prihvatiti zaključak Christophera Butlera o pozitivnim i negativnim doprinosima postmodernizma suvremenoj kulturnoj teoriji i praksi: „Najbolje što se ovdje može reći, što i sam tvrdim, jest da su postmodernisti dobri kritički dekonstrukcionisti, ali loši konstrukcionisti. Posao konstrukcije prepuštaju onim strpljivim liberalima u njihovom društvu koji su još uvijek voljni pokušati utvrditi barem neku razliku između istine i izmišljotine, razliku koju postmodernisti zatamnjuju u kovitlacu pesimističkih pretpostavki o neminovnosti klasnog ili psihološkog konflikta“ [*The best that one can say here, and I am saying it, is that postmodernists are good critical deconstructors, and terrible constructors. They tend to leave that job to those patient liberals in their society who are still willing to attempt to sort out at least some of those differences between truth and fantasy, which postmodernists blur in a*

⁴⁷ Noël Coward (1899-1973) bio je engleski dramatičar, glumac i skladatelj najpoznatiji po svojim dotjeranim komedijama običaja. Eagleton ga koristi kao simbol kulturne specifičnosti. Vidi: Sir Noël Coward. // Encyclopaedia Britannica. Mrežno izd. 6.4.2011. Dostupno na: <https://www.britannica.com/biography/Noel-Coward> (23.4.2017.).

⁴⁸ Eagleton, T. Navedeno djelo. Str. 74.

whirlwind of pessimistic assumptions about the inevitability of class or psychological conflict]⁴⁹.

2.3. KRIZA JAVNE KULTURNE DJELATNOSTI I POLEMKA O DRUŠTVENOJ RELEVANTNOSTI NARODNE KNJIŽNICE

2.3.1. KRIZA JAVNE KULTURNE DJELATNOSTI I OPĆA KRIZA JAVNOG SEKTORA

Kako bi se sagledala aktualna problematika kulturne djelatnosti narodne knjižnice valja ju kontekstualizirati i artikulirati unutar širih procesa i prijevora znakovitih po suvremeni javni kulturni sektor. Općepoznata i naširoko razmatrana činjenica jest *krizno stanje*⁵⁰ u kojemu se danas nalazi javna kulturna djelatnost u zapadnim društvima.

Dva osnovna čimbenika generiraju trenutnu krizu javnog kulturnog sektora: 1) *gubitak vrijednosne orijentacije i intrinzičnih vrijednosnih kriterija u području kulturne djelatnosti* i 2) *krnjenje područja javne kulturne djelatnosti podvođenjem javnih kulturnih politika ekonomskim, tj. tržišnim interesima*.

2.3.1.1. GUBITAK VRIJEDNOSNE ORIJENTACIJE U PODRUČJU KULTURNE DJELATNOSTI

Gubitak vrijednosne orijentacije u području kulturnog sektora rezultat je relativizacije kulturnih vrednota i poricanja autonomije kulturne djelatnosti pod utjecajem postmodernističke kulturne teorije. Iako su prepoznatljivi pozitivni doprinosi postmodernizma u smjeru kritike isključivosti dominirajućih kulturnih praksi i ukazivanja na strukturnu povezanost kulture s ostalim područjima društvene zbilje, valja istaknuti da je postmodernistička teorija pridonijela rasapu vrijednosnog sustava unutar javnog kulturnog sektora omogućivši time njegovo podređivanje ekstrinzičnim imperativima, o čemu je već bilo

⁴⁹ Butler, C. *Postmodernism : a very short introduction*. Oxford; New York : Oxford University Press, cop. 2002. Str. 116.

⁵⁰ U Anićeve *Rječniku stranih riječi* kriza je primarno objašnjena kao „težak, sveobuhvatan poremećaj u društvenom, političkom, ekonomskom životu iz kojeg je izlazak u pravilu vrlo težak i, [obično] dugotrajan“. U: *Kriza*. // Rječnik stranih riječi. Drugo izd. Zagreb : Novi liber, 2007. Slično intoniranu ali nešto općenitiju definiciju donosi i poznati rječnik Merriam-Webster, po kojemu je kriza „nestabilno i kritično vrijeme ili stanje stvari kojemu predstoji odlučujuća promjena; *posebice*: ono s većom vjerojatnošću izrazito nepovoljnog ishoda“ [an unstable or crucial time or state of affairs in which a decisive change is impending; *especially*: one with the distinct possibility of a highly undesirable outcome]. U: *Crisis*. // Merriam-Webster. Dostupno na: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/crisis> (23.4.2017.).

riječi. Ukratko, gubitkom vlastita mjerodavnog vrijednosnog diskursa kulturni sektor usvaja, uglavnom prisilno, ekstrinzične vrednote i načela djelovanja.

2.3.1.2. KOPNJENJE JAVNOG SEKTORA

Dok se za proces *vrijednosne dezintegracije* javnog kulturnog sektora može reći da je uvelike dovršen te da preostaje suočavanje s njegovim negativnim posljedicama uz neodložan pokušaj restauracije intrinzičnih vrednota melioracijom postmodernističkih kritičkih ekscesa, *u tijeku je pothvat koji dokidajući same društvene i materijalne uvjete njegove funkcionalnosti dovodi u pitanje buduću njegov opstanak*. Ovo krnjenje javne kulturne djelatnosti dio je širih društvenih promjena koje se negativno odražavaju na cjelokupni javni sektor, a koje valja kratko razmotriti da bi se bolje shvatili specifični izazovi i problemi u području kulture.

Obuhvatniji aktualni društveno-politički trendovi u zapadnim, nominalno demokratskim zemljama ukazuju da se uslijed transformacije shvaćanja uloge države u upravljanju društvenim odnosima i odgovarajućih promjena u društvenoj politici⁵¹ postepeno napušta ideja javnog interesa⁵² kao regulativnog političkog načela te da se pod krinkom ekonomskog pragmatizma države sve više pretvaraju u servise za ostvarivanje partikularističkih interesa plutokratskih elita⁵³. Time se zapravo privodi kraju razdoblje povijesti zapadne demokracije inaugurirano krajem 18. st. objavom revolucionarnih ideja *slobode, jednakosti i solidarnosti*, razdoblje koje je svoj vrhunac dostiglo nakon Drugog svjetskog rata u projektima socijalne države razvijenijih demokratskih zemalja, kao i u stvaranju međunarodnih institucija i inicijativa kojih je cilj promicanje ljudskih prava i načela socijalne pravde. Početak kraja ovog razdoblja obično se smješta u 70-te godine 20. stoljeća, kad u Sjedinjenim Američkim

⁵¹ Ravnić, A. Socijalna država i država blagostanja. // Revija za socijalnu politiku. 3, 3-4(1996). Str. 239-250.

⁵² „Javni interes (engl. public interest, njem. öffentliches Interesse, fr. intérêt général) je državni ili opći interes, pojmovi su koji se obično koriste u političkim raspravama o ekonomskoj politici kad se žele označiti koristi ili prednosti zajednice kao cjeline za razliku od privatnih ili osobnih interesa“. U: Javni interes. // Rječnik bankarstva / urednik Vlado Leko ; konzultant Pero Jurković. Zagreb : Masmedia, 1998.

⁵³ Prema riječima uglednog američkog sociologa Herberta I. Schillera, „[i]zvor sistemske moći u današnje vrijeme je krupni kapital. To je prostor koncentrirane akumulacije proizvodnih strojeva, tehnološke ekspertize, marketinškog aparata, financijskih resursa i menadžerske vještine. On nije samo metafora, nego je opipljiva stvarnost.“ [„Big business today is the locus of systemic power. It is the site of the concentrated accumulation of the productive equipment, the technological expertise, the marketing apparatus, the financial resources and the managerial know-how. It is a tangible reality, not a metaphor.“]. Vidi: Schiller, H. I. Culture inc. : the corporate takeover of public expression. New York, Oxford : Oxford University Press, cop. 1989. Str. 19.

Državama i Velikoj Britaniji počinje uspon nove društvene ideologije – *neoliberalizma*^{54,55}. Od tada pa do danas, implementacijom međunarodnih i nacionalnih strategija usmjerenih na smanjivanje regulativne moći države nad tržištem i na privatizaciju javnog sektora u korist privatnoga kapitala, dovedena je u pitanje sposobnost suvremenih društava da ostvare ideale socijalne pravde i jednakih mogućnosti za sve svoje članove. To je problem s kojim se suočavaju kako razvijene zapadne demokracije, tako i postsocijalističke zemlje kao što je Hrvatska, koje su se nešto kasnije pridružile utrci za ostvarenje ideje o neoliberalnoj državi blagostanja, ali su ubrzo upoznale sve njezine proturječnosti⁵⁶.

Za ovakav razvoj događaja ključnom se pokazala ekonomska kriza koja je nastupila 2008. godine. Daleko od toga da je rezultirala porazom neoliberalizma u ekonomskom ratu za društvena dobra, „globalna kriza pružila je TKK-u [transnacionalna kapitalistička klasa, op. A.M.] priliku da ovaj rat intenzivira. Financijski zastupnici globalnog kapitalizma i njihovi politički agenti iskoristili su globalnu krizu kako bi nametnuli brutalne rezove i pokušali ogoliti što je bilo ostalo od sustava skrbi i socijalne države u Europi, Sjevernoj Americi i drugdje“ [„*In fact, the global crisis provided the TCC with an opportunity to intensify this war. The money mandarins of global capitalism and their political agents utilized the global crisis to impose brutal austerity and to attempt to dismantle what is left of welfare systems and social states in Europe, North America, and elsewhere.*“]⁵⁷. U pogledu komercijalizacije državno subvencioniranog javnog sektora kriza je stvorila „do tada neviđenu priliku za otpočinjanje nove faze akumulacije, zasnovane, ne na onome što bi se moglo nazvati 'primarnom

⁵⁴ „Neoliberalizam je određujuća političko-ekonomska paradigma našega vremena – odnosi se na društvene politike i procese kojima se privatnom interesu relativne manjine prepušta kontrola nad sve većim dijelom društvenog života kako bi ta manjina maksimizirala vlastiti profit“ [„*Neoliberalism is the defining political economic paradigm of our time – it refers to the policies and processes whereby a relative handful of private interests are permitted to control as much as possible of social life in order to maximize their personal profit*“]. U: McChesney, R. W. Introduction. // Profit over people : neoliberalism and the global order / Noam Chomsky. New York, Toronto, London : Seven Stories Press, 1999. Str. 7-16.

⁵⁵ Vidi dio o neoliberalizmu u: Liberalizam. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, cop. 2017. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=36345> (23.4.2017.).

⁵⁶ Još su gore prošle zemlje Trećega svijeta, kojima je Zapad propisao neoliberalna rješenja ekonomskih tegoba (mahom posljedica kulturne devastacije provedene u doba kolonijalizma). O neoliberalnoj politici prema zemljama Trećega svijeta vidi: Robinson, W. I. *Global Capitalism and the Crisis of Humanity*. New York : Cambridge University Press, cop. 2014. (posebice str. 54-57).

⁵⁷ Robinson, W. *Global capitalism and the crisis of humanity*. Cambridge university press : New York, cop. 2014. Str. 155.

primitivnom akumulacijom' (koju predstavlja proizvodnja novih roba iz prirodnih resursa ili putem aktivnosti sprovedenih van novčane ekonomije), već na *komodifikaciji javnih servisa* [naglasio A.M.]. U ovom procesu komodifikacije, koji se može smatrati nekom vrstom „sekundarne primitivne akumulacije“, aktivnosti koje se zbog svoje upotrebne vrednosti već sprovode u plaćenom delu ekonomije (kao što su obrazovanje ili zdravstvena zaštita), standardizovane su tako da se njima može trgovati u svrhu sticanja profita i da mogu biti prisvojene od strane kapitala [...]“⁵⁸. Ne treba ni sumnjati da je ekonomska kriza dovela do povećanja koncentracije svih vrsta resursa u privatnom vlasništvu malobrojnih. S druge strane, rezovi u javnom sektoru i komercijalizacija javnih usluga čine život još težim većini koja je u međuvremenu osiromašila, a mogućnost da se društveni procesi uprave u smjeru općeg interesa sve je manje ostvariva.⁵⁹

Pored samog tržišnog prisvajanja javnih usluga i dobara od strane krupnoga kapitala neoliberalizacija javnog sektora očituje se i u promjeni shvaćanja prirode i svrhe javne djelatnosti. „Općenito i na više specifičnih načina, došlo je do pomaka od retorike državne intervencije i javne opskrbe prema retorici tržišnih sila i potrošačke suverenosti“ [„*In general and in many particular ways, there has been a shift from rhetorics of state intervention and public provision to rhetorics of market forces and consumer sovereignty.*“]⁶⁰. Aktivnosti u području javne djelatnosti sve se više opisuju jezikom ekonomije a njihov učinak izjednačava se s rentabilnošću. Ukratko, zamjetan je opći proces komodifikacije⁶¹ javnih usluga i dobara.

⁵⁸ Hjus, U. Kriza kao kapitalistička prilika : nova akumulacija kroz komodifikaciju javnih usluga. // U borbi za javno dobro : analize, strategije i perspektive / Uredili Darko Vesić .. et al. Beograd : Centar za politike emancipacije, 2012. Str. 25.

⁵⁹ O tome kako kriza nastavlja produbljivati razlike između siromašnih i bogatih vidi: Korten, D. C. When corporations rule the world. 3rd ed. Oakland, USA : Berrett-Koehler Publishers, Inc. 2015. Str. 95-99.

⁶⁰ Mcgugian, J. Culture and the public sphere. London, New York : Routledge, 1996. Str. 53.

⁶¹ „[...] do komodifikacije dolazi kad se ekonomska vrijednost pripisuje nečemu što se prethodno nije razmatralo u pojmovima ekonomije; razmjenska vrijednost nadomješta uporabnu vrijednost predmeta“ [„{...} commodification takes place when economic value is assigned to something not previously considered in economic terms; the exchange value compensates for the use value of a product“]. U: Pyykkönen, M. UNESCO and cultural diversity : democratisation, commodification or governmentalisation of culture?. // International Journal of Cultural Policy 18, (5)2012, str. 548. Dostupno na: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=79195609&authtype=shib&lang=hr&site=ehost-live&scope=site> (23.4.2017.).

Sve se to, naravno, odražava na sektor javne kulture. Kao prvo, u kontekstu opće ekonomske recesije zamjetan je trend reduciranja javnih sredstava koja se izdvajaju za kulturu⁶² ⁶³. Time se onemogućava uvođenje ključnih strukturnih promjena i provođenje kvalitetnih projekata kojima bi se javni kulturni sektor uklopio u opće društvene trendove, na primjeren način odgovorio na potrebe javnosti za kulturnim sadržajima te potvrdio svoju društvenu ulogu⁶⁴. Na spomenutu vrijednosnu dezintegraciju nadovezuju se tako procesi koji dovode do njegove opće *strukturne slabosti*⁶⁵.

Strukturalna slabost javnog kulturnog sektora pogoduje njegovoj instrumentalizaciji. Sve je izraženiji trend dokazivanja korisnosti i vrednovanja javne kulturne djelatnosti navođenjem njezinih izvankulturnih učinaka, što dovodi do podređivanja kulturne politike ostalim, „pragmatičnijim“ društvenim djelatnostima.⁶⁶ Svakako se pritom najveći naglasak stavlja na ekonomske pokazatelje, što predstavlja obrat u odnosu na tradicionalni pristup javnoj kulturnoj djelatnosti. „U prošlosti, kulturna se politika opravdavala na razne načine, uključujući i amelioraciju 'tržišne neisplativosti' onih aktivnosti čija se kulturna vrijednost smatrala nesvodljivom na ekonomsku vrijednost. Iako su još preostali neki elementi ovakvog pristupa, on je uvelike zamijenjen isključivo ekonomskim obrazloženjima. Slijedom toga, javna potpora kulturnim aktivnostima opravdava se njihovom ekonomskom vrijednošću. Shvaćanje kulturne politike izmijenjeno je na način da ovoj više nije potrebno specifično kulturno obrazloženje.

⁶² Za pokazatelje na razini Europe vidi: Vukelić, J; Mladenović, I. Komodifikacija kulture kao produkt kulture u krizi : sociološka perspektiva. // TEME: Časopis za društvene nauke. 38, 1(2014), str. 54-55. Dostupno na: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=96167164&authtype=shib&lang=hr&site=ehost-live&scope=site> (23.4.2017.).

⁶³ U Hrvatskoj se u zadnjih nekoliko godina također smanjuje proračun za kulturu na državnoj razini. Vidi: Primorac, J.; Švob-Đokić, N. Country profile : Croatia. // Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe. 16th ed. 2015. Str. 36-38. Dostupno na: http://www.culturalpolicies.net/down/croatia_122014.pdf (23.4.2017.).

⁶⁴ Može se danas govoriti i o svojevrsnoj 'krizi društvenog legitimiteta' u javnoj kulturnoj djelatnosti. Vidi: Holden, J. Cultural value and the crisis of legitimacy : why culture needs a democratic mandate. London : Demos, cop. 2006. Dostupno na: <https://www.demos.co.uk/files/Culturalvalueweb.pdf> (25.4.2017.).

⁶⁵ Gray, C. Commodification and instrumentality in cultural policy. International Journal of Cultural Policy 13, 2(2007), str. 210. Dostupno na: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=25059154&authtype=shib&lang=hr&site=ehost-live&scope=site> (23.4.2017.).

⁶⁶ Gray, C. Commodification and instrumentality in cultural policy. International Journal of Cultural Policy 13, 2(2007), str. 203. Dostupno na: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=25059154&authtype=shib&lang=hr&site=ehost-live&scope=site> (23.4.2017.).

Ovo je manifestacija opće prevlasti ekonomskog načela u današnje vrijeme: ukratko, čistog kapitalizma“ [„*In the past, cultural policy has been rationalized in various ways, including the amelioration of ‘market failure’ for practices deemed to have a cultural value that is not reducible to economic value. While this rationalization persists residually, it has very largely been superseded by an exclusively economic rationale. In this sense, cultural practices are deemed worthy of public support because they are of economic value. Cultural policy has been rethought in such a way that it no longer requires a specifically cultural rationale. This is a manifestation of the pervasive dominance of economic reason today: to put it bluntly, naked capitalism*“]^{67,68} Prevlast tržišnog pristupa kulturi na međunarodnoj razini potvrđuje i dominacija ekonomskog diskursa u odnosu na diskurse državnog upravljanja i demokratizacije kulture u UNESCO-ovoj Konvenciji o zaštiti i promicanju raznolikosti kulturnih izričaja (2005.)⁶⁹. Ova činjenica utoliko više zabrinjava, jer bi UNESCO, kao najautoritativnija međunarodna kulturna organizacija, u svom pristupu kulturi trebao biti vođen primarno kulturno-intrinzičnim načelima.

Konačno, u kontekstu ekonomizacije kulturne djelatnosti uopće, pa onda i javnog kulturnog sektora, zanimljivo je osvrnuti se i na fenomen *kulturnih industrija*. Model kulturnih industrija danas postaje temeljnim polazištem za osmišljavanje i provođenje kulturnih politika i strategija od nacionalne do globalne razine⁷⁰. Zanimljivo je da se pojam kulturnih industrija koristi sve više od 80-ih godina prošlog stoljeća naovamo prateći prodor neoliberalnog

⁶⁷ McGuigan, J. Rethinking cultural policy. Berkshire, UK : Open University Press, 2004. Str. 1.

⁶⁸ „U postsocijalističkim zemljama se razvija specifičan hibridni model društva i odgovarajuće kulturne politike u kojima su (još uvek) zadržane neke od praksi nasleđenih iz socijalističkog perioda (finansiranje dominantno zasnovano na državnom budžetu koje je iz godine u godinu sve manje); vidljive posledice turbulentnog tranzicionog perioda (jak uticaj neformalnih partijskih kanala, korupcija, divlja privatizacija, nerazvijenost civilnog društva itd.) i spolja podstaknutih nastojanja da se uspostave alternativni oblici upravljanja i finansiranja kroz afirmaciju uloge novih aktera u formulisanju i sprovođenju kulturnih politika (lokalne vlasti, privatni sektor i civilno društvo) [...]“. U: Vukelić, J; Mladenović, I. Komodifikacija kulture kao produkt kulture u krizi : sociološka perspektiva. // TEME: Časopis za društvene nauke. 38, 1(2014), str. 55. Dostupno na: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=96167164&authtype=shib&lang=hr&site=e-host-live&scope=site> (23.4.2017.).

⁶⁹ Pyykkönen, M. UNESCO and cultural diversity : democratisation, commodification or governmentalisation of culture?. // International Journal of Cultural Policy 18, (5)2012, str. 545-562. Dostupno na: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=79195609&authtype=shib&lang=hr&site=e-host-live&scope=site> (23.4.2017.).

⁷⁰ Vidi o tome: Švob-Đokić, N.; Primorac, J.; Jurlin, K. Kultura zaborava : industrijalizacija kulturnih djelatnosti. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, 2008.

ekonomskog diskursa u područje kulture⁷¹. Odavno je prevladana naivna kritika industrijalizacije kulture kojom su svojedobno grmjeli pripadnici Frankfurtske škole⁷²; nepobitan je revolucionaran doprinos uvođenja masovne industrijske proizvodnje u područje kulturnog stvaralaštva i distribucije kulturnih dobara u smislu povećanja društvene dostupnosti i demokratizacije pristupa svim oblicima kulturnih dobara. Također, nema ništa loše u izlasku kulturnih dobara na tržište shvati li se ono naprosto kao efikasna razmjenska mreža i kao sredstvo za ostvarivanje općih društvenih interesa. Međutim, to što se danas nameće inzistiranjem na izjednačavanju kulturne djelatnosti s kulturnim industrijama dio je šireg projekta komodifikacije kulture *apsolutnom redukcijom kulturnih na ekonomske vrijednosti i pomakom u shvaćanju pojma kulturnog proizvoda od trajno dostupnog javnog dobra prema potrošnoj robi namijenjenoj individualnom konzumiranju*. U tom novom shvaćanju kulturnog sektora ključnu ulogu kulturnog stvaralaštva preuzima kulturni *marketing* kao „sredstvo pomoću kojega se iz cjeline općih kulturnih dobara izvlače vrijedna kulturna značenja, koja se potom mogu putem umjetnosti transformirati u komodificirana iskustva koja se mogu kupiti u području gospodarstva“⁷³.

2.3.2. POLEMIKA O DRUŠTVENOJ RELEVANTNOSTI NARODNE KNJIŽNICE

U srpnju 2014. osvanuo je na internetskim stranicama jednoga od najpoznatijih poslovnih časopisa na svijetu članak u kojemu se predlaže zatvaranje narodnih knjižnica u Ujedinjenom kraljevstvu i iskorištavanje time namaknutih javnih sredstava kako bi se cjelokupnoj populaciji kupili e-čitači Kindle i godišnje pretplate na uslugu Amazon-ove internetske knjižare⁷⁴. Autor članka je ekonomist, pa je svoju ideju obrazložio putem jednostavnog financijskog izračuna, pokazavši da je kao javni servis za osiguravanje pristupa komercijalno dostupnim elektroničkim knjigama narodna knjižnica, u konačnici, neisplativa. Time se pridružio gorljivoj

⁷¹ Caust, J. Putting the „art“ back into arts policy making : how arts policy has been „captured“ by the economists and the marketeers. // International Journal of Cultural Policy 9, 1(2003), str. 54. Dostupno na: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=10724528&authtype=shib&lang=hr&site=ehost-live&scope=site> (23.4.2017.).

⁷² Vidi: Horkheimer, M.; Adorno, T. Dijalektika prosvjetiteljstva : filozofski fragmenti. Sarajevo : "Veselin Masleša" [etc.], 1989.

⁷³ Rifkin, J. Doba pristupa : nova kultura hiperkapitalizma u kojoj je cijeli život iskustvo za koje se plaća. Zagreb : Alt+F4 : Bulaja naklada, 2005. Str. 217.

⁷⁴ Worstall, T. Close the libraries and buy everyone an Amazon Kindle Unlimited Subscription. 18.7.2014. // Forbes.com. Dostupno na: <http://onforb.es/1qOzS71> (23.4.2017.).

raspravi o relevantnosti i ulozi narodne knjižnice u suvremenom društvu, koja se s velikim žarom vodi posebice u Ujedinjenom kraljevstvu i Sjedinjenim američkim državama. Polemika je započela s prijelazom u novo tisućljeće, u jeku rasta popularnosti interneta⁷⁵, te se rasplamsala s nastupom ekonomske krize i pratećim trendom zatvaranja narodnih knjižnica⁷⁶. Iako je za sada ograničena na Sjedinjene države i Ujedinjeno kraljevstvo, imajući u vidu opće ekonomske i društvene trendove za očekivati je da će se rasprava u dogledno vrijeme voditi i u svjetskim razmjerima.

Primjer gore spomenutog članka savršeno ilustrira što se događa kada ekonomski diskurs ovlada svim područjima društvenoga života. Autor članka osjeća se pozvanim da se, kao ekonomist, petlja u područje izvan njegove kompetencije i dijeli pamet o problematici u koju je posve neupućen. Tako se u njegovom tekstu usluge narodne knjižnice svode na usko područje nabave i posudbe knjiga, isključujući široki opseg drugih aktivnosti koje one provode. Opasnosti koje ovakav nesmotren i autističan pristup ima po narodne knjižnice čine se utoliko većima uzme li se u obzir činjenica da je dotični stručnjak u stvari suradnik poznatog Instituta Adam Smith, izuzetno utjecajne ekspertne organizacije koja je znatno doprinijela neoliberalnom zaokretu u ekonomskoj politici Ujedinjenog kraljevstva^{77 78}, dakle netko čije se mišljenje očito uvažava pri razvoju javnih politika.

Usljed sve većih pritisaka na javni sektor, prijetnji rezovima i zahtjevima za obrazlaganjem javnih troškova, narodne knjižnice prisiljene su pred gore spomenutim i sličnim kritičarima neprestano opravdavati svoje postojanje. Knjižničarska zajednica na ove napade odgovara isticanjem uloge narodnih knjižnica u neformalnom/cjeloživotnom obrazovanju, slobodnom pristupu informacijama i, sve više, ukazivanjem na doprinos socijalnoj inkluziji. Zamjećuje se,

⁷⁵ Kao primjer jednog ranog članka u kojem je internet prepoznat kao izazov narodnim knjižnicama vidi: Sullivan, M. The fragile future of public libraries. *Public Libraries* 42, (5)2003. Dostupno na: <http://www.columbia.edu/cu/libraries/inside/units/bibcontrol/osmc/sullivan.pdf> (23.4.2017.).

⁷⁶ Prognoze su pogotovo zabrinjavajuće u Ujedinjenom kraljevstvu. Vidi: Wainwright, D. ... et al. Libraries lose a quarter of staff as hundreds close. 29.3.2016. // BBC.com. Dostupno na: <http://www.bbc.com/news/uk-england-35707956> (19.8.2016.)

⁷⁷ Vidi: Adam Smith Institute. 22.5.2016. // Wikipedia : the free encyclopedia. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Adam_Smith_Institute (23.4.2017.).

⁷⁸ Posljednji doprinos Tima Worstalla raspravi o narodnim knjižnicama objavljen je upravo na službenim internetskim stranicama dotične organizacije. Vidi: Why not get all Marxist about the libraries?. 30.3.2016. // Adam Smith Institute. Dostupno na: <http://www.adamsmith.org/blog/why-not-get-all-marxist-about-the-libraries> (23.4.2017.).

međutim, da se jako malo govori i piše o njihovom kulturnom poslanju. Kako se u općoj klimi ekonomskog pragmatizma uz područje javne kulture veže atribut nerentabilnosti te se zagovara prepuštanje cjelokupne kulturne djelatnosti slobodnome tržištu, razumljiva je nesklonost branitelja narodne knjižnice da u raspravu uvuku jednu tako kontroverznu temu. U svojim napisima i govorima oni se vode širokim tumačenjem kulturne uloge narodne knjižnice, na tragu socio-antropološkog tumačenja fenomena kulture. No, uzme li se u obzir činjenica da su narodne knjižnice u društveno-administrativnom smislu upravo *kulturne* ustanove, moguće je da, primjenjujući ovu strategiju, zapravo režu granu na kojoj sjede. Naime, kada dođe vrijeme za daljnje rezove u javnom kulturnom sektoru nije za očekivati da će se birokratski nastrojani donositelji odluka posebno obazirati na činjenicu da ukupna djelatnost narodne knjižnice obuhvaća *još puno toga* izvan usko shvaćene djelatnosti kulture, već je vjerojatnije da će, po strogoj administrativnoj logici, s njome postupati naprosto kao s jednom u nizu kulturnih ustanova. Utoliko je važnije da narodne knjižnice ponovno prihvate i afirmiraju svoje kulturno poslanje, da se knjižničari otrgnu od skuta informacijskih stručnjaka i društvenih aktivista te pridruže ostalim kulturnim djelatnicima u naporima za očuvanje i promicanje autonomije kulturne djelatnosti, ne zaboravljajući pritom, naravno, svoje posebnosti.

2.4. KRIZA KULTURNOGA POSLANJA NARODNE KNJIŽNICE

Imajući u vidu sve dosada rečeno, može se ustvrditi da je kulturno poslanje narodne knjižnice danas u dubokoj krizi. Konkretno se ova kriza očituje kako u *nepostojanju temeljnog kulturno-intrinzičnog načela kulturne djelatnosti*, tako i u *nedostatku općih interkulturnih kriterija za vrednovanje kulturnih aktivnosti i sadržaja kao dijela ponude narodne knjižnice*.

2.4.1. NEPOSTOJANJE TEMELJNOG KULTURNO-INTRINZIČNOG NAČELA KULTURNE DJELATNOSTI NARODNE KNJIŽNICE KAO ODRAZ NJEZINE KRIZE

Kriza kulturne djelatnosti narodne knjižnice do izražaja dolazi prije svega u nepostojanju temeljnog kulturno-intrinzičnog načela koje bi omogućilo njezino uspješno provođenje u okolnostima kulturne pluralnosti, narušene autonomije kulturne djelatnosti i opće neizvjesnosti u pogledu daljnjeg razvoja i budućnosti javnoga sektora i narodne knjižnice kao javne institucije. Zato se *teorijska artikulacija i praktična implementacija jednog temeljnog*

kulturno-intrinzičnog načela kulturne djelatnosti narodne knjižnice od strane knjižničarske zajednice, tj. stručnjaka u području narodnoga knjižničarstva nameće kao prvi korak u razrješavanju te krize.

Međutim, prije pokušaja artikulacije takvoga načela, što je osnovni cilj ovoga rada, potrebno je pojašnjenjem nekih osnovnih pojmova zacrtati teorijski okvir, a zatim ukazati na aktualnu situaciju u pogledu postojećih općih načela djelatnosti narodne knjižnice, pa onda i specifičnih načela njezina kulturnog poslanja.

2.4.1.1. POJAŠNJENJE POJMOVA 'DJELATNOST' I 'NAČELO'

Jedan od mogućih načina sagledavanja društveno organiziranih i upravljanih ljudskih aktivnosti, koji u svojoj knjizi *Za vrlinom* razrađuje Alasdair MacIntyre, jest da se one podjele na zasebna područja koja imaju značaj *djelatnosti*⁷⁹. Pod 'djelatnošću' MacIntyre podrazumijeva „svaki koherentni i složeni oblik društveno uspostavljene suradničke ljudske [aktivnosti] kroz koj[u] se dobra svojstvena tom obliku [aktivnosti] stječu tijekom pokušaja da se postignu oni standardi vrsnoće koji su primjereni tom obliku [aktivnosti] i djelomično [ju] definiraju, rezultat čega je sustavno proširivanje čovjekovih sposobnosti postizanja vrsnoće i čovjekovih pojmova u to uključenih svrha i dobra“⁸⁰.

Svaka je djelatnost, prema MacIntyreu, usmjerena na ostvarivanje nekih sebi svojstvenih, intrinzičnih *dobara*. Ta se dobra, nadalje, „mogu identificirati i prepoznati samo na temelju iskustva sudjelovanja u dotičnoj [djelatnosti]. Stoga oni kojima nedostaje odgovarajuće iskustvo nisu mjerodavni za prosuđivanje unutarnjih dobara“⁸¹. Također, pored dobara, djelatnost pretpostavlja i neke *standarde*, koji su opet svojstveni samo toj djelatnosti i koje, unatoč mogućnosti njihove kritike i njihovoj promjenjivosti, treba prihvatiti svatko tko u njoj želi sudjelovati. Djelatnost treba, međutim, razlikovati od pukog tehničkog umijeća. Tehničko umijeće može biti obuhvaćeno djelatnošću, no od nje se razlikuje po fiksiranošću ciljeva i načina postupanja. Naime, „[o]no što odlikuje [djelatnost] dijelom je način na koji se pojmovi odgovarajućih dobara i svrha kojima tehnička umijeća služe [...] transformiraju i obogaćuju [...]

⁷⁹ U hrvatskom izdanju MacIntyreove knjige *Za vrlinom* engleska riječ 'practice' prevedena je s hrvatskom 'praksa'. Autor ovog rada drži da je riječ 'djelatnost' bolje rješenje, jer više odgovara značenju izvornoga pojma, pa se zato u svim citatima spomenutoga prijevoda po potrebi zamjenjuje riječ 'praksa' riječju 'djelatnost'.

⁸⁰ MacIntyre, A. *Za vrlinom : studija o teoriji morala*. Zagreb : Kruzak, 2002. Str. 202.

⁸¹ MacIntyre, A. *Za vrlinom : studija o teoriji morala*. Str. 203.

proširenjima ljudskih sposobnosti i [...] obzirom prema vlastitim unutarnjim dobrima što djelomično definiraju svaku pojedinu [djelatnost] [...]. [Djelatnosti] nikada nemaju jednom zauvijek utvrđeni cilj ili ciljeve [...] nego se sami ciljevi preobražavaju tijekom povijesti [djelatnosti]⁸². Iz svega navedenog može se zaključiti da je, pored povijesnosti, tj. otvorenosti za promjene, bitna karakteristika djelatnosti njezina *autonomija* u odnosu na druga područja društvene aktivnosti.

Autonomija određene djelatnosti treba se međutim shvatiti kao *relativna* autonomija, jer u procesu ostvarivanja intrinzičnih dobara ona ovisi o ekstrinzičnim dobrima, kako onima koje sama posredno ostvaruje i kojima potvrđuje svoju relevantnost u širem kontekstu, tako i onima koja prisvaja iz ostalih djelatnosti (materijalni i nematerijalni resursi, društvena podrška i sl.) kako bi osigurala vlastitu funkcionalnost. Zato važnu ulogu imaju *institucije*, kao društvene tvorevine koje omogućuju uključivanje pojedinih djelatnosti u opće kolanje i razmjenu društvenih dobara, osiguravajući pritom njihovu autonomiju u smislu mogućnosti pridržavanja vlastitih intrinzičnih sredstava i ciljeva⁸³.

U kontekstu ovoga rada zanimljivo je razmotriti jedan aspekt fenomena djelatnosti kojeg se MacIntyre u svome promišljanju ne dotiče, a koji je sastavni njegov dio. Taj aspekt obuhvaća *načela* djelatnosti⁸⁴.

Iako se određenja pojma 'načelo' mogu lako pronaći u svakome rječniku⁸⁵, posebno se primjerenom čini jednostavna definicija koju daje Michael Gorman, a po kojoj su načela „ishodišta za prosuđivanje ili smjernice za mišljenje i djelatnost“⁸⁶. Međutim, Gormanovu definiciju treba dopuniti ukazivanjem na moment mjerodavnosti sadržan u tom pojmu, tj. na

⁸² MacIntyre, A. Za vrlinom : studija o teoriji morala. Str. 209.

⁸³ MacIntyre, A. Za vrlinom : studija o teoriji morala. Str. 209-210.

⁸⁴ U okviru MacIntyreova poimanja djelatnosti, načela se mogu shvatiti kao *podvrsta* 'dobara'. Tome u prilog ide i MacIntyreovo ukazivanje na povijesnost dobara, tj. njihovu promjenjivost kroz vrijeme i tijekom povijesnog razvoja djelatnosti. Također, to bi objasnilo i uporabu sintagme 'standardi vrsnoće' kao posljedicu MacIntyerove implicitne pretpostavke o ugrađenosti načela vrsnoće u svaku djelatnost. Ta je pretpostavka, međutim, problematična, jer iako se u teoriji svaka djelatnost može temeljiti na tom načelu, u praksi nije nužno da pojedine djelatnosti podržavaju vrsnoću kao jedno od dobara koje ostvaruju.

⁸⁵ Općenito se riječi 'načelo' i 'princip' mogu koristiti kao istoznačnici, osim u nekim specifičnim kontekstima.

⁸⁶ Gorman, M. Our enduring values revisited : librarianship in an ever-changing world. Chicago : ALA Editions, 2015. Str. 14.

njegovo moguće semantičko proširenje u smjeru pojma 'pravila' ili 'kodeksa ponašanja'⁸⁷, pa čak i 'moralnog pravila' ili 'standarda ispravnog ponašanja'⁸⁸. Prihvati li se takvo proširenje, može se zaključiti da su načela **osnovne smjernice za mišljenje i djelovanje koje se u okviru neke djelatnosti smatraju mjerodavnima i koje su u tom smislu prihvaćene od strane pojedinca i kolektiva koji u toj djelatnosti učestvuju.**

Konačno, valja razmotriti i pitanje *temeljnoga* načela djelatnosti. Zahtjev za uspostavljanjem jednog temeljnog načela proizlazi iz potrebe da se sudionicima olakša orijentacija, samim time omogući njihovo učinkovitije uvođenje i sudjelovanje u određenoj djelatnosti. Time se ujedno doprinosi općoj djelotvornosti i održivosti djelatnosti te njezinoj afirmaciji u širem društvenom kontekstu. Uvažavajući ideju o relativnoj autonomiji svake djelatnosti, logično je da je *intrinzičnost* prva značajka koju takvo načelo treba posjedovati. Nadalje, imajući u vidu težnju djelatnosti za usavršavanjem kroz vrijeme, neophodno je da njeno temeljno načelo bude upravo *perfekcijsko* po naravi⁸⁹. Ova dva zahtjeva ne iscrpljuju u potpunosti značajke koje može posjedovati temeljno načelo, jer je ono, kao i sva druga, izloženo i uključeno u proces povijesnoga razvoja i društvene interakcije određene djelatnosti, ali su svakako te značajke *conditio sine qua non* njegova specifičnog statusa.

2.4.1.2. ZNAČAJKE TEMELJNOGA NAČELA KULTURNE DJELATNOSTI NARODNE KNJIŽNICE

Slijedom ovakvoga tumačenja pojma temeljnoga načela djelatnosti, a s obzirom na zahtjeve koji se danas stavljaju pred narodnu knjižnicu pri ostvarivanju njezina kulturnoga poslanja, temeljno načelo kulturne djelatnosti trebalo bi posjedovati sljedeće značajke:

1. treba biti **kulturno-intrinzično**, tj. odražavati ideju o autonomiji kulturne djelatnosti i time podržavati restituciju njezina vlastitoga mjerodavnog vrijednosnog diskursa;

⁸⁷ Princip. // Hrvatski jezični portal. [Zagreb] : Sveučilišni računarski centar u Zagrebu : Znanje, cop. 2017. Dostupno na: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eVZjXhg%3D&keyword=princip (23.4.2017).

⁸⁸ Principle. // Cambridge Dictionary. [s.l.] : Cambridge University Press, cop. 2017. Dostupno na: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/principle> (23.4.2017.).

⁸⁹ Iako se MacIntyre uopće ne dotiče problematike načela, pa tako ni specifičnog pitanja temeljnoga načela, može se iz njegove definicije i opisa djelatnosti razaznati pretpostavka o perfekcijskoj naravi djelatnosti, što do izražaja dolazi kad govoreći o standardima djelatnosti podrazumijeva da su to standardi *vrsoće*.

2. treba biti **perfekcijsko**, tj. podržavati ideju o nužnosti neprestanog usavršavanja kako bi se uspješno izašlo ususret promjenjivim okolnostima te istodobno održalo integritet same djelatnosti;

3. treba biti **interkulturno** odnosno primjenjivo na pojave različitih kulturnih provenijencija bez opasnosti od njihova ujednačavanja odnosno zanemarivanja njihovih kulturnih specifičnosti.

Prva dva zahtjeva definirali smo kao nužne značajke temeljnoga načela bilo koje djelatnosti, dok se zahtjev da specifično temeljno načelo kulturne djelatnosti bude interkulture naravi nameće iz trenutnog društveno-povijesnoga konteksta, tj. zbog kulturne pluralnosti suvremenih društava.

2.4.1.3. PREGLED OPĆIH NAČELA DJELATNOSTI NARODNE KNJIŽNICE

S ciljem pregleda općih načela djelatnosti narodne knjižnice potrebno je temeljem uvida u relevantne dokumente i publikacije sastaviti *sumarni popis važećih načela ove djelatnosti*. Svrha ovoga popisa nije pružiti iscrpan pregled načela narodnog knjižničarstva, nego izraditi priručno sredstvo koje će poslužiti za *detektiranje i izdvajanje onih načela koja su posebno vezana uz kulturnu djelatnost narodne knjižnice, kako bi se u sadašnjem trenutku povijesnoga razvoja ona sagledala iz tog specifičnog aspekta*⁹⁰. S tim u vidu, odabrani izvori vezani su uz organizacije za čije se doprinose artikulaciji načela djelatnosti može reći da su reprezentativni u međunarodnim okvirima i lokalnom (nacionalnom) kontekstu. Ti su izvori IFLA-ine *Smjernice za narodne knjižnice* i *Manifest za narodne knjižnice* te IFLA-ine službene internetske stranice, ALA-ine službene internetske stranice i, konačno, *Etički kodeks Hrvatskoga knjižničarskog društva*.

Pregledavajući IFLA-ine službene internetske stranice⁹¹ te iščitavajući *Smjernice*⁹² i *Manifest za narodne knjižnice*⁹³ mogu se, uz malo uloženog truda, izdvojiti sljedeća načela djelatnosti narodnih knjižnica:

⁹⁰ Također, zanemarit će se razlika između načela i vrednota, jer se u korištenim izvorima ove dvije kategorije strogo ne razlikuju.

⁹¹ More about IFLA. // IFLA. Dostupno na: <http://www.ifla.org/about/more> (23.4.2017.).

⁹² IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. 2011. Str. 15-30.

⁹³ IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice. // IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. 2011. Str. 105-107.

- kvaliteta knjižničnih usluga;
- intelektualna sloboda/sloboda informiranja;
- jednakost pristupa;
- formalno i neformalno obrazovanje;
- osobni razvoj;
- lokalne potrebe/lokalna kulturna.

Za razliku od IFLA-e, američka stručna krovna udruga ALA nešto je transparentnija pri isticanju svojih temeljna načela, koja se, doduše, odnose na cjelokupnu knjižničnu djelatnost, ali su u potpunosti primjenjiva i na narodne knjižnice⁹⁴. Ta načela su:

- jednakost pristupa;
- povjerljivost/privatnost korisnika;
- demokracija;
- (kulturna) raznolikost građe i usluga;
- formalno i neformalno obrazovanje;
- intelektualna sloboda;
- očuvanje (informacijskih izvora);
- javno dobro;
- profesionalizam;
- služba;
- društvena odgovornost;

Konačno, radi uključivanja lokalnog nacionalnog konteksta, treba navesti načela koja u svojem *Etičkom kodeksu* navodi Hrvatsko knjižničarsko društvo⁹⁵:

- profesionalizam (djelatnost u skladu s prihvaćenim normama);
- intelektualna sloboda;
- demokracija;
- jednakost pristupa;
- (kulturna) raznolikost građe i usluga;

⁹⁴ Core Values of Librarianship. // ALA : American Library Association, cop. 2017. Dostupno na: <http://www.ala.org/advocacy/intfreedom/statementspols/corevalues> (23.4.2017.).

⁹⁵ Etički kodeks Hrvatskog knjižničarskog društva. // Hrvatsko knjižničarsko društvo. Dostupno na: http://www.hkdrustvo.hr/hr/eticki_kodeks/ (23.4.2017.).

- poštivanje autorskih prava;
- privatnost korisnika;
- očuvanje i promicanje (lokalne) kulturne baštine;
- lokalne potrebe.

Sumarni popis, izveden iz prethodna tri, izgledao bi ovako:

- jednakost pristupa;
- intelektualna sloboda;
- formalno i neformalno obrazovanje;
- privatnost korisnika;
- demokracija;
- (kulturna) raznolikost građe i usluga;
- lokalne potrebe/lokalna kultura/očuvanje i promicanje (lokalne) kulturne baštine;
- kvaliteta knjižničnih usluga;
- osobni razvoj;
- profesionalizam;
- javno dobro;
- služba;
- društvena odgovornost;
- očuvanje informacijskih izvora;
- poštivanje autorskih prava.

Pregledom sumarnog popisa, za potrebe daljnjeg razmatranja mogu se izdvojiti dva načela koja se izravno tiču kulturne djelatnosti narodne knjižnice. Ta dva *specifična* načela kulturne djelatnosti narodne knjižnice su:

- *kulturna raznolikost* i
- *lokalna kultura/očuvanje i promicanje (lokalne) kulturne baštine*.

2.4.1.4. SPECIFIČNA NAČELA KULTURNE DJELATNOSTI NARODNE KNJIŽNICE

Kulturna raznolikost

U IFLA-inom *Manifestu za multikulturalnu knjižnicu* nalazimo sljedeći opis načela *kulturne raznolikosti*, tj. *multikulturalnosti* u svim vrstama knjižnica: „Budući da knjižnice zadovoljavaju

raznolike interese i zajednice, one djeluju kao središta za učenje te kulturna i informacijska središta. U pristupu kulturnoj i jezičnoj raznolikosti, knjižnične usluge vođene su opredjeljenjem za načela temeljnih sloboda i jednakosti u pristupu informacijama i znanju za sve, uz uvažavanje kulturnog identiteta i vrijednosti⁹⁶. Ovo opredjeljenje odgovor je međunarodne zajednice knjižničara i njihove krovne stručne organizacije na multikulturne okolnosti suvremenih društava, tj. na potrebu pružanja knjižničnih usluga kulturno i jezično raznolikim zajednicama. Obrazloženje, u kojem se citira UNESCO-ova *Opća deklaracija o kulturnoj raznolikosti* (2001.), nalazimo u prethodnom pasusu istoga dokumenta, gdje se kaže: „Kulturna i jezična raznolikost zajednička je baština čovječanstva te bi je trebalo njegovati i očuvati na dobrobit svima. Ona je izvor razmjene, inovacija, kreativnosti i miroljubive koegzistencije među narodima. 'Uvažavanje raznolikosti kultura, tolerancija, dijalog i suradnja, u ozračju međusobnog povjerenja i razumijevanja najbolje su jamstvo mira i sigurnosti u svijetu.' Stoga bi sve vrste knjižnica trebale održavati, podupirati i promicati kulturnu i jezičnu raznolikost na međunarodnoj, državnoj i lokalnoj razini i tako pridonositi međukulturnom dijalogu i građanskoj aktivnosti“.⁹⁷

U *Manifestu za multikulturalnu knjižnicu* ističe se da su multikulturalne knjižnične usluge one koje „uključuju pružanje multikulturalnih informacija *svim vrstama knjižničnih korisnika* kao i pružanje knjižničnih usluga posebno namijenjenih *obično nedovoljno zastupljenim kulturnim i jezičnim skupinama*“⁹⁸ (istaknuo A.M.), te da su to usluge vođene „opredjeljenjem za *načela temeljnih sloboda i jednakosti u pristupu informacijama i znanju za sve*“⁹⁹ (istaknuo A.M.). Iz navedenog proizlazi da se pod načelom multikulturalnosti u knjižničnoj djelatnosti misli prije svega na *osiguravanje jednakog i inkluzivnog pristupa knjižničnim uslugama za sve korisnike uz uvažavanje njihove kulturne pripadnosti*. Ovdje se, dakle, radi o *društvenopolitičkom utemeljenju kulturnog pluralizma*¹⁰⁰ kao jednog od vidova promicanja i podrške idejama

⁹⁶ IFLA-in Manifest za multikulturalnu knjižnicu. // Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Str. 47.

⁹⁷ Isto.

⁹⁸ IFLA-in Manifest za multikulturalnu knjižnicu. // Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. 2010. Str. 48.

⁹⁹ IFLA-in Manifest za multikulturalnu knjižnicu. // Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. 2010. Str. 47.

¹⁰⁰ Pojam 'kulturni pluralizam' ovdje se i nadalje koristi u skladu s njegovim shvaćanjem razrađenim ranije u ovome radu. Vidi str. 10-14.

jednakih mogućnosti i socijalne pravde, ali s posebnim naglaskom na uvažavanje kulturom uvjetovanih specifičnosti i nejednakosti. Iako se u nekim dijelovima IFLA-inih *Smjernica za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice* i *Manifesta za multikulturalnu knjižnicu* razaznaje i drugačije, za samo kulturno poslanje kao specifični aspekt općeg poslanja narodne knjižnice važnije tumačenje načela kulturne raznolikosti, ipak u oba ova dokumenta prevladava društvenopolitički diskurs u okviru kojega se *načelo kulturne raznolikosti koncipira primarno kao izvedenica ili podvarijanta općega načela jednakosti pristupa*.

Da je tome tako, potvrđuje daljnja razrada načela kulturne raznolikosti u oba navedena IFLA-ina dokumenta. U *Manifestu za multikulturalnu knjižnicu* definirani su zadaci pluralistički orijentirane knjižnične službe, od kojih se dva mogu općenito primijeniti na kulturnu djelatnost narodne knjižnice¹⁰¹:

- pružati usluge svim članovima zajednice bez diskriminacije na temelju kulturnog ili jezičnog nasljeđa;
- omogućiti pristup širokom izboru građe i usluga koje su odraz svih zajednica i potreba.¹⁰²

Prema *Smjernicama za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice*, pri izgradnji knjižnične zbirke radi ostvarenja kulturnog poslanja u skladu s načelom kulturne raznolikosti treba svaka, pa tako i narodna knjižnica „nastojati održavati multikulturalni sastav društva i poticati razumijevanje kulturne raznolikosti, međurasni sklad i jednakost“¹⁰³. Kulturno-pluralističko upravljanje knjižničnom zbirkom treba osigurati:

- da nabavljena građa omogućava pristup drugim kulturama na jeziku kulture kojoj pripada korisnik;

¹⁰¹ Zanimljiva situacija u kojoj na kulturnu djelatnost narodne knjižnice u strogom smislu nisu primjenjiva sva načela multikulturalističkih knjižničnih usluga, koje se kao usluge namijenjene *kulturno* raznolikim zajednicama definiraju i obrazlažu upravo iz aspekta njihove kulturne vrijednosti, proizlazi iz spomenute razlike u društvenoadministrativnom i standardnom određenju pojma kulture. Naime, prvo određenje uže od je drugoga, pa iz toga proizlazi i ograničenje obuhvata primjenjivih načela.

¹⁰² IFLA-in Manifest za multikulturalnu knjižnicu. // Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. 2010. Str. 47.

¹⁰³ Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. 2010. Str. 18.

- da zbirka uključuje građu na većinskom jeziku/jezicima koja se odnosi na kulturno raznolike zajednice i njihovu baštinu;
- da se promiče širenje znanja o multikulturalnim skupinama i njihovim kulturama.¹⁰⁴

Ovakvom razradom općih zadataka kulturno-pluralističkih knjižničnih usluga i specifičnih zadataka kulturno-pluralističkog upravljanja knjižničnom zbirkom ponuđen je, dakle, u *Manifestu* i *Smjernicama*¹⁰⁵ okvir za provođenje opće, pa onda i kulturne djelatnosti te za definiranje kulturne politike narodne knjižnice u skladu s *društvenopolitički koncipiranim načelom kulturnog pluralizma kao podvarijantom načela jednakosti pristupa*. Time se svakako zagovara implementacija važnog aspekta općega načela jednakosti pristupa u knjižničnoj djelatnosti, ali se ujedno *zanemaruje kulturno-intrinzično tumačenje načela kulturne raznolikosti*.

Međutim, unatoč dominantnom značaju društvenopolitičkog diskursa, mogu se ponegdje u IFLA-inim tekstovima pronaći i naznake shvaćanje kulturne raznolikosti kao kulturno-intrinzičnog načela. U trećem odlomku *Manifesta* tako se ističe: „Kulturna i jezična raznolikost zajednička je baština čovječanstva te bi je trebalo njegovati i očuvati na dobrobit svima. Ona je izvor razmjene, inovacija, kreativnosti i miroljubive koegzistencije među narodima“¹⁰⁶.

Do izražaja ovdje dolazi zasnovanost *Manifesta* na temeljnim idejama UNESCO-ove Univerzalne deklaracije o kulturnoj raznolikosti, čiji prvi članak glasi: „Kultura poprima različite oblike u vremenu i prostoru. Raznolikost je utjelovljena u jedinstvenosti i pluralnosti identiteta skupina i društava koja sačinjavaju ljudski rod. Kao izvor razmjene, inovacija i kreativnosti, kulturna je raznolikost čovječanstvu neophodna koliko je bioraznolikost neophodna za prirodu. U tom smislu, ona je zajednička baština čovječanstva i trebala bi se prepoznati i podržati za dobrobit sadašnjih i budućih generacija.“ [„*Culture takes diverse forms across time*

¹⁰⁴ Isto.

¹⁰⁵ Detaljniju razradu teme multikulturalističke izgradnje zbirke nalazimo u četvrtom poglavlju Smjernica za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice (Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. 2010. Str. 27-33). Daljnji korisni naputci za multikulturalističko upravljanje knjižničnom zbirkom mogu se pronaći u IFLA-inoj publikaciji Multicultural librarianship: an international handbook. Vidi: Holmes, A.; Whitehead, D. Technical services I : acquisitions. // Multicultural librarianship : an international handbook / edited by Marie F. Zielinska with Francis T. Kirkwood. München [etc.] : K. G. Saur, 1992. Str. 127-172.

¹⁰⁶ IFLA-in Manifest za multikulturalnu knjižnicu. // Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. 2010. Str. 47.

*and space. This diversity is embodied in the uniqueness and plurality of the identities of the groups and societies making up humankind. As a source of exchange, innovation and creativity, cultural diversity is as necessary for humankind as biodiversity is for nature. In this sense, it is the common heritage of humanity and should be recognized and affirmed for the benefit of present and future generations“]*¹⁰⁷. Očito je da se u UNESCO-ovoj Deklaraciji pristupa kulturnoj raznolikosti s prepoznavanjem i uvažavanjem njezine *autonome* vrijednosti. To se potvrđuje i u članku 8. (prije svega zbog njene obrane od komodifikacije): „Usljed suvremenih ekonomskih i tehnoloških promjena, otvaranja širokih područja kreativnosti i inovacije, posebna pažnja treba se pokloniti raznolikosti i opskrbi kreativnim djelima, primjerenom priznavanju prava autora i umjetnika i posebnosti kulturnih dobara i usluga koje se, kao nositelji identiteta, vrednota i značenja, ne smiju svoditi na puku robu i potrošačko dobro“ [„*In the face of present-day economic and technological change, opening up vast prospects for creation and innovation, particular attention must be paid to the diversity of the supply of creative work, to due recognition of the rights of authors and artists and to the specificity of cultural goods and services which, as vectors of identity, values and meaning, must not be treated as mere commodities or consumer goods“]*¹⁰⁸.

Složimo li se s UNESCO-om da je kultura u sveukupnosti njene multikulturalne pojavnosti samosvojno općeljudsko dobro, nesvodivo i nemjerljivo vrijednosnim sklopom nekog drugog područja društvene aktivnosti¹⁰⁹, možemo obogatiti shvaćanje pluralističke kulturne djelatnosti narodne knjižnice priznavanjem i podrškom njezinoj zasebnoj, intrinzičnoj vrijednosti. U konačnici, to znači da djelo ili aktivnost koje je izraz stvaralačkih nastojanja neke kulturno-specifične zajednice nećemo kulturnom djelatnošću narodne knjižnice uključiti ili podržati (u gotovo podcjenjivačkoj maniri) naprosto zato jer je *puki odraz* jednog zasebnog kulturnog identiteta, *već zato jer ima opći, interkulturni značaj kao vrijedna manifestacija i*

¹⁰⁷ UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity. 2.11.2001. // UNESCO. Dostupno na: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (25.4.2016.)

¹⁰⁸ Isto.

¹⁰⁹ U *Konvenciji o zaštiti i promicanju raznolikosti kulturnih izričaja*, kao drugom važnom UNESCO-ovom dokumentu na temu kulturne raznolikosti nastalom nakon *Deklaracije*, već se razaznaje izmijenjeno stajalište u pogledu vrednovanja kulturnog stvaralaštva. Vidi o tome: Pyykkönen, M. UNESCO and cultural diversity : democratisation, commodification or governmentalisation of culture?. // *International Journal of Cultural Policy* 18, (5)2012, str. 545-562. Dostupno na: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=79195609&authtype=shib&lang=hr&site=e-host-live&scope=site> (23.4.2017.).

potvrda jedinstvenosti i različitosti određenog kulturnog miljea. Nažalost, u IFLA-inim publikacijama prevladava društveno-političko utemeljenje načela kulturne raznolikosti, pa se ono ne razvija u svome kulturno-intrinzičnom značaju.

Lokalna kulturna

U IFLA-inim *Smjernicama za narodne knjižnice* ističe se važnost narodne knjižnice za doprinos razvoju *lokalne kulture*: „Narodna knjižnica treba biti ključan čimbenik u lokalnoj zajednici u sakupljanju, čuvanju i promidžbi lokalne kulture u svoj njezinoj raznolikosti“¹¹⁰. Ova se tvrdnja, iznijeta u kraćem odlomku naslovljenom „Lokalna kultura“ u okviru poglavlja „Poslanje i djelatnost narodne knjižnice“, logično nastavlja na prethodno obrazloženje utemeljenosti zadaća narodne knjižnice na potrebama lokalne zajednice (odlomak „Lokalne potrebe“ u istom poglavlju): „Narodne su knjižnice lokalno zasnovane službe na dobrobit lokalne zajednice [...]. Njihove službe, usluge i zbirke treba temeljiti na potrebama zajednice i redovito ih procjenjivati. U suprotnom se može dogoditi da narodna knjižnica izgubi dodir s onima kojima služi, a njezini potencijali ostanu neiskorišteni“¹¹¹.

Značenje pojma lokalne kulture za kulturnu djelatnost narodne knjižnice možemo pokušati rasvijetliti dovedemo li ga u vezu s idejama i problematikom obuhvaćenom pojmom kulturnog pluralizma. Naime, kada govorimo o potrebi očuvanja i podržavanja specifičnih kulturnih identiteta, najčešće se, iako ne uvijek, tu radi o identitetima zajednica koje su lokalizirane, tj. definirane i nekim područjem na kojem obitavaju. S tim u vidu, lokalna kultura može se široko definirati kao „iskustvo svakodnevnog života u specifičnim, raspoznatljivim lokalitetima. Ona odražava osjećaje običnih ljudi o tome što je primjereno, o udobnosti i ispravnosti – o svojstvima koja određuju osobne sklonosti i promjenjive ukuse“¹¹². Ono što se u posljednje vrijeme sve više ističe jest važnost takvih zajednica, bogatih neposrednim i značajnim međuljudskim kontaktom i interakcijom, za razvoj pojedinca. Ukazuje se pritom na dijaloški karakter izgradnje ljudske ličnosti, tj. važnost drugih osoba za formiranje identiteta pojedinca

¹¹⁰ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. 2011. Str. 23.

¹¹¹ Isto.

¹¹² Cultural globalization. // Encyclopaedia Britannica. Mrežno izd. 8.1.2016. Dostupno na: <http://www.britannica.com/science/cultural-globalization> (23.4.2017.).

u smislu stvaranja slike o sebi, razvoja osjećaja pripadnosti, usvajanja vrednota i pogleda na svijet, te općeg osobnog razvoja¹¹³.

Bitna uloga lokalnih zajednica i lokalne kulture u životu pojedinca još više dolazi do izražaja uslijed suvremenih trendova društvene atomizacije i kulturne homogenizacije. Postmoderni neoliberalni koncept društva kao racionalno uređena konglomerata izoliranih pojedinaca vođenih vlastitim interesima širi se u okviru globalizacijskih procesa i agresivno prodire u sve kutke zemaljske kugle izmještajući pojedince iz njihovih svjetonazorskih i kulturnih okruženja, ne nudeći pritom adekvatne zamjene u pogledu zadovoljenja potrebe za pripadnošću i nadindividualnih vrijednosnih uporišta. Fenomen globalizacije povlači za sobom nestanak specifičnih lokalnih kultura i tradicija te gubitak kulturne raznolikosti uslijed općeg kulturnog ujednačavanja. Danas je već na međunarodnoj razini službeno prepoznata opasnost od gubitka kulturne raznolikosti kao nezamjenjivog izvora društvenog razvoja te intelektualnog, emocionalnog, moralnog i duhovnog života pojedinaca¹¹⁴.

Narodna knjižnica svojom kulturnom djelatnošću može značajno doprinijeti očuvanju i razvoju kulture lokalne zajednice. „To se može postići na razne načine, na primjer, održavanjem zavičajne zbirke, izložbama, pričanjem priča, objavljivanjem djela zanimljivih lokalnoj zajednici i razvijanjem interaktivnih programa o lokalnim temama. Tamo gdje je usmena tradicija važan oblik komunikacije, narodna knjižnica treba poticati njezino održavanje i razvoj“¹¹⁵. Tome se mogu pridodati i „sudjelovanje i preuzimanje inicijative u mjesnim zbivanjima kao što su kulturne aktivnosti, festivali i svečana obilježavanja događaja važnih za multikulturalne skupine određenog kraja“¹¹⁶. Važno je, naravno, da se na lokalnu zajednicu ne gleda kao na kulturno homogeni entitet. Treba, dakle, uvijek imati na umu njen multikulturalni karakter i potrebe različitih kulturnih podskupina koje ju sačinjavaju. „Knjižnice trebaju okupljati multikulturalne zajednice. Kao mjesta okupljanja, knjižnice mogu postati mjesta interakcije ljudi koji pripadaju svim vrstama kultura. Društveni događaji, izložbe i zajednički skupovi o

¹¹³ Mesić, M. Navedeno djelo. 2006. Str. 45-46.

¹¹⁴ UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity. 2.11.2001. // UNESCO. Dostupno na: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (23.4.2017.).

¹¹⁵ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. 2011. Str. 23.

¹¹⁶ Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. 2010. Str. 19.

kulturnim temama [...] pružit će ljudima iz raznih kultura priliku da uče jedni od drugih, vježbaju ili poboljšaju svoje jezične vještine, razumiju živote i stajališta drugih ljudi [...]”¹¹⁷“.

Po pitanju izgradnje knjižnične zbirke, kao ključne aktivnosti u okviru kulturne djelatnosti, najvažnija opća uputa iznijeta u IFLA-inim smjernicama za narodne knjižnice glasi i usklađena s načelom lokalne kulture: „Relevantnost zbirke za potrebe lokalne zajednice važnija je od njene veličine“¹¹⁸.

O *zavičajnoj zbirci*, kao specijalnoj zbirci čija je izgradnja jedna od tradicionalnih aktivnosti narodnih knjižnica i koja je izravno povezana s očuvanjem lokalnog kulturnog identiteta, u Smjernicama se malo govori. Spominju se zato dodatne specijalne zbirke koje bi narodna knjižnica trebala održavati u skladu s kulturnim potrebama lokalne zajednice. Posebno se ističe *zbirka građe o kulturi autohtonog naroda*, a daljnje zasebne zbirke trebalo bi se održavati u slučaju veće zastupljenosti ostalih posebnih skupina, npr. djece, umirovljenika, mladih, starosjedilaca, etničkih manjina ili nezaposlenih¹¹⁹. Ovim specijalnim zbirkama trebala bi narodna knjižnica u okviru svoga kulturnog poslanja odgovoriti na specifične potrebe ovih društvenih skupina kao kulturnih podskupina.

Nakon svega rečenog, s obzirom na obrazloženja u *IFLA-inim smjernicama za narodne knjižnice*, ali i *Smjernicama za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice*, a imajući u vidu da usmjeravanjem djelatnosti narodne knjižnice na poticanje razvoja kulturnog stvaralaštva lokalne zajednice doprinosi očuvanju raznolikosti kao nužnog uvjeta kulturnog stvaralaštva i inovacije, *može se načelo lokalne kulture smatrati kulturno-intrinzičnim načelom kulturnog poslanje narodne knjižnice*.

Načelo podržavanja i promicanja lokalne kulture je, dakle, važno intrinzično načelo kulturne djelatnosti narodne knjižnice kojim se pred nju stavlja odgovornost poticanja kulturnog razvoja lokalne zajednice. Pri tom je ključno da se podržava i njeguje upravo ono specifično i jedinstveno u kulturnom izričaju. Time se potvrđuju identitet i zasebna kulturna vrijednost lokalne zajednice, što je jedan od preduvjeta socijalizacije i razvoja individualne ličnosti u

¹¹⁷ Isto.

¹¹⁸ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. 2011. Str. 70.

¹¹⁹ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. 2011. Str. 75.

njezinih članova, i što će, u konačnici, doprinijeti raznolikosti sveukupnog kulturnog bogatstva na korist šire društvene, pa i globalne zajednice.

2.4.1.5. REZIME

S obzirom na ranije pobrojane značajke koje bi trebalo posjedovati temeljeno načelo kulturne djelatnosti narodne knjižnice (str. 30-31), provedena analiza mjerodavnih tekstova potvrđuje nepostojanje takvog načela u okvirima službenog stručnog diskursa o djelatnosti narodne knjižnice. Načelo kulturne raznolikosti, koje samo po sebi u širim okvirima posjeduje kulturno-intrinzične implikacije, u IFLA-inim publikacijama svedeno je na izvedenicu načela jednakosti pristupa. S druge strane, načelo lokalne kulture pokazuje se uistinu kulturno-intrinzičnim u svome značaju, ali zato ne sadrži osobine koje bi ga činile perfekcijskim. Također, može se postaviti pitanje koliko je ono uistinu interkulturno. Naime, zaoštreni zahtjevi za podržavanjem lokalne kulture mogli bi dovesti i do kulturnog partikularizma i izolacionizma. Time je zapravo pokazano da unutar struke trenutno nije artikulirano temeljno načelo kulturne djelatnosti narodne knjižnice, načelo koje bi trebalo biti kulturno-intrinzično, interkulturno i perfekcijsko. Artikulacija takvoga načela za područje kulturne djelatnosti narodne knjižnice ključna je u pogledu razrješavanja trenutne njezine krize.

2.4.2. NEPOSTOJANJE OPĆIH INTERKULTURNIH KRITERIJA ZA VREDNOVANJE KULTURNIH SADRŽAJA KAO POSLJEDICA KRIZE KULTURNE DJELATNOSTI NARODNE KNJIŽNICE

Pod utjecajem radikalno multikulturalističke postmodernističke teorije prodire u cjelokupno područje kulturne djelatnosti skepsa glede mogućnosti objektivnog interkulturnog vrednovanja kulturnih pojava. Dovedeni u stanje vrijednosne dezorijentacije, bez mogućnosti oslanjanja na općeprihvaćene, kulturnoj djelatnosti svojstvene interkulturene vrijednosne smjernice, kulturni se djelatnici na svim razinama nalaze u iskušenju da odluke o podršci danim aktivnostima ili sadržajima, kao i o njihovom uključivanju u ponudu određene kulturne ustanove, donose pod utjecajem kulturno ekstrinzičnih (najčešće komercijalnih) faktora i prigodnih kriterija, nerijetko se opravdavajući postmodernističkim kredom „anything goes“. Čak ako se radi i o dobronamjernom, socijalno osviještenom promicanju kulturnih posebnosti radi njih samih, ovakvim se pristupom šteti kako identitetu pojedinih kulturnih skupina tako i općem kulturnom životu zajednice, jer se doprinos specifičnih kulturnih praksi ne prepoznaje i ne potvrđuje u njihovim uistinu vrijednim ostvarenjima.

U pogledu djelatnosti narodnih knjižnica postoji u stručnoj literaturi i knjižničarskoj praksi konsenzus oko jednog općeprihvaćenog skupa kriterija za vrednovanje i selekciju građe prilikom izgradnje knjižnične zbirke. Međutim, osim ograničene primjenjivosti, važan nedostatak ovih kriterija jest *teorijska netransparentnost po pitanju njihove interkulture primjenjivosti*.

Nedostatak jasno artikuliranih interkulturenih kriterija za vrednovanje i selekciju kulturenih sadržaja primjenjivih u *cijelome opsegu*¹²⁰ aktivnosti narodne knjižnice doprinosi krizi njezina kulturenoga poslanja. Definiranje takvih općih kriterija na mjerodavan i teorijski transparentan način neodložan je korak u smjeru pružanja podrške narodnim knjižnicama za uspješno obavljanje njihove djelatnosti. No, prije poduzimanja takvoga koraka treba u obzir uzeti postojeće i praksom potvrđene kriterije selekcije knjižnične građe, koji nužno moraju naći svoje mjesto u novoj razradi kao specifičan način njezine primjene. S tim u vidu, uputno je na ovome mjestu pružiti pregled tih kriterija.

2.4.2.1. KRITERIJI ZA VREDNOVANJE I SELEKCIJU KNJIŽNIČNE GRAĐE PRI IZGRADNJI KNJIŽNIČNOG FONDA

Veći dio stručne bibliotekarske literature donosi više-manje usuglašen popis kriterija koji se primjenjuju u postupku selekcije građe pri izgradnji knjižničnog fonda. Ti kriteriji odnose se zapravo na intrinzičnu vrijednost građe te se njima procjenjuje¹²¹:

- ugled autora, urednika, nakladnika, recenzenata
- novost/aktualnost i relevantnost teme
- stil pisanja (vrsnoća stila, estetski aspekti)
- točnost, tj. objektivnost autora i razina stručnosti
- potpunost obuhvata i dubina razrade teme
- reference u literaturi

¹²⁰ Pored izgradnje i upravljanja knjižničnom zbirkom, to bi uključivalo i organizaciju i provođenje raznih usluga i događanja namijenjenih korisnicima, su(kreaciju) raznovrsnih sadržaja i publicističku djelatnost, kao i sudjelovanje u kulturenim projektima te suradnju s ostalim kulturenim organizacijama od lokalnog, nacionalnog i međunarodnog značaja.

¹²¹ Kao izvori su korišteni: Developing collections. // Fundamentals of collection development and management / Peggy Johnson. 3rd ed. Chicago : ALA Editions, 2014. Str. 144-145.; Nebesny, T.; Švob, M. Izgradnja zbirke u narodnim knjižnicama. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba. Str. 6-7. Dostupno na: http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/nebesny_svob.pdf (23.4.2017.).

- unikatnost, tj. jedinstvenost djela
- opremljenost pomagalicama (kazala, razrađena sadržaja, predgovor, pogovor i sl.)
- učestalost nadopuna
- fizička kvaliteta i oprema
- pristupačnost, tj. prilagođenost osobama s teškoćama vida i/ili sluha

Može se ustvrditi da se većina navedenih kriterija zapravo tiče *produkcijaskoga aspekta* građe. Izuzetak je unikatnost, jer visoki produkcijski standardi i rezultati sami po sebi nisu dovoljni da neki sadržaj udovolji ovome kriteriju. To će valjati imati na umu prilikom definiranja i teorijskog utemeljenja jednog skupa općih interkulturalnih kriterija za selekciju i vrednovanje kulturnih sadržaja izvedenih iz temeljnog načela kulturne djelatnosti narodne knjižnice.

3. NAČELO KULTURNE VRSNOĆE KAO TEMELJNO NAČELO KULTURNE DJELATNOSTI NARODNE KNJIŽNICE

S ciljem poduzimanja prvoga koraka ka razrješenju trenutne krize kulturnoga poslanja narodne knjižnice ovim radom nastoji se teorijski obrazložiti i utemeljiti načelo kulturne vrsnoće kao temeljno načelo njene kulturne djelatnosti. Svrha ovoga načela jest da knjižničnom osoblju posluži kao mjerodavna smjernica za mišljenje i djelovanje pri provođenju aktivnosti vezanih za kulturnu djelatnost narodne knjižnice, da se time podrži donošenje odluka na individualnoj razini i poveća transparentnost tih odluka radi olakšavanja suradnje. Krajnji cilj je da se usvajanjem kulturne vrsnoće kao sržne vrednote unaprijedi djelatnost narodne knjižnice i potvrdi njezina uloga društveno relevantne kulturne ustanove u trenutnom društveno-kulturnom kontekstu.

3.1. O POJMU VRSNOĆE

Iako je zastupljena u svim kvalitetnijim rječnicima hrvatskoga jezika i sličnim referentnim publikacijama objavljenim u posljednjih dvadesetak godina¹²² riječ 'vrsnoća' ne čuje se danas često u svakodnevnom govoru, niti se javlja u šire distribuiranim tekstovima. Čak i u stručnim raspravama istiskuje ju pomodna riječ 'izvrsnost', koja naizgled ima isto značenje. Ako je, međutim, suditi po mjerodavnim referentnim izvorima 'izvrsnost' je, za razliku od 'vrsnoće', tek odnedavno od jezikoslovaca prihvaćena kao standardna riječ hrvatskoga jezika¹²³. Unatoč tome, nalazimo upravo ovu drugu riječ danas u širokoj uporabi.

Svoju trenutnu popularnost riječ 'izvrsnost' može prije svega zahvaliti činjenici da ima istaknuto mjesto u okviru ekonomističko-menadžerskog diskursa¹²⁴. Od tuda vuče i specifične

¹²² Vidi npr.: Anić, V. Veliki rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb : Novi Liber, 2004.; Hrvatski enciklopedijski rječnik. Zagreb : Novi Liber, 2002.; Hrvatski jezični portal. [Zagreb] : Sveučilišni računalarski centar u Zagrebu : Znanje, cop. 2017. Dostupno na: <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (23.4.2017.); Hrvatski pravopis. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2013.; Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb : Leksikografski zavod "Miroslav Krleža" : Školska knjiga, 2000.; Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika. Zagreb : Školska knjiga, 2015.

¹²³ Vidi: Hrvatski pravopis. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2013.; Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika. Zagreb : Školska knjiga, 2015.

¹²⁴ Vjerojatno je riječ skovana prilikom stvaranja domaćeg pojmovlja u kontekstu znanosti o menadžmentu kao prijevod engleskog termina 'excellence', pri čemu se, iz nekog razloga, možda i svjesno, zanemarila postojeća riječ 'vrsnoća'.

konotacije i retorički naboj, pa je tijekom njegova trijumfalnog pohoda u gotovo sva područja ljudskoga života preuzela ulogu regulativne ideje u procesu ideološkog svođenja svekolike društvene problematike na logiku ekonomske računice. U knjizi *Sveučilište u ruševinama* Bill Readings tako ukazuje na ideološku pragmatiku pojma izvrsnosti, ističući da se ovaj koristi kao retoričko sredstvo bez pravoga sadržaja i vanjske referencije, a s ciljem nametanja ideja administrativne i ekonomske učinkovitosti kao jedinih kriterija vrednovanja djelatnosti suvremenog Sveučilišta¹²⁵.

Sretna okolnost jest ta da je u našem jeziku 'izvrsnost' na se navukla sav semantički teret diskursa menadžmenta¹²⁶, čime je ostavljena mogućnost neproblematičnog korištenja riječi 'vrsnoća' u njenome izvornome smislu. Iz tog se razloga u ovome radu koristimo upravo ovom drugom riječju.

Za naše potrebe i s ciljem artikulacije načela kulturne vrsnoće kao temeljnog načela kulturne djelatnosti narodne knjižnice preuzet ćemo tradicionalni pojam vrsnoće poznat još iz antičkih vremena. Od starih je Grka do nas taj pojam došao preko njihove filozofske ostavštine, napose iz područja filozofije morala, u specifičnom značenju moralne vrsnoće izjednačene s pojmom vrline^{127 128}. Ovo se specifično značenje, međutim, temeljilo na široj primjeni vrsnoće kao termina kojim se označavala uspješnost u obavljanju bilo koje ljudske djelatnosti, tj. aktivnosti određene nekim šire prihvaćenim izvedbenim standardima¹²⁹. Za razliku od 'izvrsnosti' kojom se u cjelokupnom obuhvatu ljudskih aktivnosti nastoje nametnuti jednoobrazni kriteriji ekonomske učinkovitosti, pojam vrsnoće pretpostavlja primjenu specifičnih standarada vrsnoće u skladu s idejom relativne autonomije pojedinih društvenih djelatnosti.

¹²⁵ Readings, Bill. *Sveučilište u ruševinama*. Zagreb : Meandarmedia, 2016. Str. 51-88.

¹²⁶ Excellence characteristics. // *Encyclopedia of management theory* / Erich H. Kessler, ed. Los Angeles, London, New Delhi [...] : Sage Reference, 2013. Vol. 1. Str. 268-271.

¹²⁷ Arete/agathon/kakon. // *Encyclopedia of philosophy*. 2nd ed. / Donald M. Borchert, ed. Detroit, New York, San Francisco [...] : Thomson Gale, 2006. Vol. 1. Str. 256.

¹²⁸ MacIntyre, A. Za vrlinom : studija o teoriji morala. Str. 195-196.

¹²⁹ „Jer kao što je frulaču, kiparu i svakom umjetniku – a i svugdje gdje postoji neka zadaća i djelatnost – dobro i vrsnoća, čini se u dotičnoj zadaći, tako bi bilo i čovjeku, ako postoji kakva njegova zadaća“. Aristotel. *Nikomahova etika*. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber, 1982. Str. 10.

Konačno, rječnici nam govore kako se uz pojam 'vrsnoće' veže moment normativnosti, njime se ukazuje da je nešto *vrijedno*¹³⁰ ili *poželjno*¹³¹. To se može odnositi kako na ljudske aktivnosti kad je njihova provedba obilježena velikom umješnošću, prvorazrednošću u spretnosti, tako i na fizičke objekte, tvorevine i artefakte koji se ističu osobitom kvalitetom ili odlikom, tj. odličnošću¹³². Pri implementaciji pojma vrsnoće kao *načela* u okvirima određene djelatnosti dva navedena značenjska aspekta izvor su njegova dvostrukog operacionalnog potencijala: s jedne strane kao *sržne vrednote* primjenjive u radu neke konkretne organizacije, s druge kao *polazišta za izvođenje kriterija za vrednovanje i selekciju dobara* na kojima se ta djelatnost temelji.

3.2. ZNAČAJKE NAČELA KULTURNE VRSNOĆE KAO TEMELJNOGA NAČELA KULTURNE DJELATNOSTI NARODNE KNJIŽNICE

Želimo li primijeniti načelo kulturne vrsnoće na problematiku kulturne djelatnosti narodne knjižnice, valja pojasniti one njegove značajke zahvaljujući kojima se to načelo može usvojiti kao *temeljno* načelo. Definiranje jednoga temeljnog načela proizlazi iz potrebe da se sudionicima olakša orijentacija, samim time omogućiti njihovo učinkovitije uvođenje i sudjelovanje u određenoj djelatnosti. Na nadindividualnoj razini takvo načelo podržava konzistentnost u odlučivanju i postupanju, olakšava komunikaciju te doprinosi općoj djelotvornosti, održivosti i integritetu organizacijske djelatnosti. Polazište za razjašnjenje je u već provedenoj analizi općih zahtjeva kojima neko načelo treba udovoljiti kako bi steklo status temeljnog načela (str. 30-31), ali, u skladu s MacIntyreovim shvaćanjem povijesnosti djelatnosti i promjenjivosti njezinih načela, u obzir treba uzeti i specifične zahtjeve koji proizlaze iz aktualne problematike šireg područja kulturne djelatnosti. Slijedom toga, kako bi opravdala status temeljnoga načela kulturne djelatnosti u suvremenom društveno-kulturnom

¹³⁰ Excellence. // Merriam-Webster.com. Dostupno na: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/excellence> (23.4.2017.).

¹³¹ Vrsnoća. // Hrvatski jezični portal. [Zagreb] : Sveučilišni računarski centar u Zagrebu : Znanje, cop. 2017. Dostupno na: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f15mWBI5&keyword=vrsno%C4%87a (23.4.2017.).

¹³² Isto.

kontekstu i bila usvojena kao sržna vrednota kulturnoga poslanja narodne knjižnice, treba se kulturna vrsnoća potvrditi kao *kulturno-intrinzično, perfekcijsko i interkulturno* načelo.

3.2.1. NAČELO KULTURNE VRSNOĆE KAO KULTURNO-INTRINZIČNO NAČELO

Već je bilo govora o poricanju autonomije kulturne djelatnosti pod utjecajem radikalnih postmodernističkih teorija. U svojoj kritici kulture ove su teorije ograničene pretpostavkom o apsolutnoj autonomiji kulturne djelatnosti ne uviđajući mogućnost opravdanosti tvrdnje o njezinoj *relativnoj* autonomiji. Relativna autonomija znači da kulturna djelatnost doista je u velikoj mjeri određena svojim društvenim kontekstom, u smislu uvjetovanosti i upregnutosti u ekonomske, sociološke, političke i ideološke procesima, ali da unatoč ovoj determiniranosti ona opstoji kao područje društvene aktivnosti usmjereno na ostvarivanje zasebnih ciljeva i zadovoljavanje specifičnih ljudskih potreba koje se ne mogu bez ostatka reducirati na bilo kakav izvanjski konceptualni sklop.

Kako bi se, dakle, sačuvao osobiti doprinos kulturne djelatnosti životima pojedinaca i zajednica, kao i cjelokupnom povijesnom zbivanju, neophodno je da se usvajanjem načela kulturne vrsnoće kao kulturno-intrinzičnog načela podrži ideja o njezinoj autonomiji i nesvodivosti na političku ili ekonomsku računicu. Želi li narodna knjižnica zadržati status prepoznatljive kulturne službe koja zadovoljava izvorno kulturne potrebe svojih korisnika treba ona svoju djelatnost temeljiti na ovakvoj ideji kulturne vrsnoće.

3.2.2. NAČELO KULTURNE VRSNOĆE KAO PERFEKCIJSKO NAČELO

U prirodi je svake ljudske djelatnosti usmjerenost na usavršivost. Pritom se, međutim, ne misli na evolucionistički pojam usavršivosti kao odraza ideje o postepenom razvoju neke djelatnosti od njenog rudimentarnog stanja do nekog kompleksnijeg, savršenog oblika koji je zapravo apriorno za nju zacrtan. Pragmatički gledano, usmjerenost na usavršivost označava težnju za osiguravanjem održivosti i podržavanjem razvoja djelatnosti u skladu s promjenjivim društvenim okolnostima, traženjem najboljih mogućih rješenja te afirmacijom pozitivnih i melioracijom negativnih unutrašnjih i izvanjskih čimbenika. Samim time, odbaciti treba bilo kakav perfekcionizam, jer savršenstvo djelatno nije moguće ostvariti.

Usvajanje načela kulturne vrsnoće kao perfekcijskoga načela pokazuje se neophodnim korakom kako bi se u vremenima obilježenima brojnim neizvjesnostima i izazovima, posebice

po javni sektor, ostvarila održivost i relevantnost javne kulturne djelatnosti. Kao javna služba čija se društvena relevantnost danas neprestano dovodi u pitanje narodna knjižnica svoju ulogu može afirmirati jedino ustrajući na najvišim standardima i načelima struke u svim aspektima svoje djelatnosti, pa tako i u kulturnoj. Profesionalizam mora biti nadopunjen upućenošću u opće tehnološke, društvene i kulturne tokove te kulturne potrebe korisničke zajednice, jer se samo tako postojeće knjižnične usluge mogu usavršiti i dostići kulturnu vrsnoću.

3.2.3. NAČELO KULTURNE VRSNOĆE KAO INTERKULTURNO NAČELO

S obzirom da je društveno-kulturni kontekst u kojemu se danas provodi kulturna djelatnost bitno obilježen fenomenom kulturne raznolikosti, nužno moraju javne kulturne organizacije uklopiti svoju djelatnost u opći projekt kulturnoga pluralizma. Kulturni pluralizam, kao skup društvenih aktivnosti, političkih projekata i zakonodavnih mjera usmjerenih na osiguravanje mogućnosti za koegzistenciju i ravnopravno sudjelovanje u svim aspektima društvene zbilje različitih kulturnih skupina u okviru jednoga zajedničkog minimalnog vrijednosnog opredjeljenja, ključno je razlikovno obilježje i povijesni *novum* koji se javlja u suvremenim liberalno-demokratskim društvima. U skladu s time, treba se i javna kulturna djelatnost u tim društvima temeljiti na načelima koja su interkulturalna.

Usvajanjem kulturne vrsnoće kao interkulturalnog načela kulturne djelatnosti pretpostavlja se da je moguće kroz aktivnosti suvremenih interkulturalno senzibiliziranih kulturnih organizacija podržavati stvaralaštvo različitih kulturnih skupina i osiguravati pristup ukupnome bogatstvu vrsnih ostvarenja kulturno raznolike zajednice. U narodnoj knjižnici potiče kulturna vrsnoća pružanje knjižničnih usluga i provođenje knjižničnih aktivnosti s ciljem omogućavanja nesmetanog upoznavanja i ravnopravnog izražavanja različitih kulturnih identiteta.

3.3. KULTURNA VRSNOĆA KAO SRŽNA VREDNOTA KULTURNOGA POSLANJA NARODNE KNJIŽNICE

U pomlađenome izdanju djela *Naše trajne vrednote (Our enduring values revisited)* Michael Gorman definira vrednote kao „vjerovanja i ideale koji su temeljni, značajni, trajni i zajednički pripadnicima neke skupine. Vrednote određuju što je dobro ili loše, poželjno ili nepoželjno za tu skupinu. One su izvorišta misli, osjećaja, stavova i politika u okviru te skupine i imaju ulogu

skupnih temelja za ove stavove i politike“ [*„beliefs and ideals that are major, significant, lasting, and shared by the members of a group. Values define what is good or bad and desirable or undesirable for that group. They are the foundation of thoughts, feelings, attitudes and policies within that group and act as commonly held bases for those attitudes and policies“*]¹³³.

Iako ističe da su vrednote i načela pojmovi koji se uvelike preklapaju, iz Gormanovih je definicija vidljivo kako se u shvaćanju vrednota više naglašava emocionalni i inter-subjektivni aspekt, dok načela imaju veći značaj na individualnoj i intelektualnoj razini¹³⁴.

Zadnjih se godina u angloameričkim zemljama vodi intenzivna polemika o društvenoj ulozi narodne knjižnice. Stajući na stranu branitelja intrinzičnih načela i vrednota knjižničarske struke Bob Usherwood se zalaže za povratak vrsnoći kao sržnoj stručnoj vrednoti¹³⁵. Kontrirajući svima koji zagovaraju komercijalizaciju knjižničnih usluga pod izlikom osiguravanja jednakosti pristupa on ističe osobitu zadaću narodne knjižnice kao javne službe: „Smještene izvan tržišta, narodne knjižnice trebale bi pružati širi raspon građe, a ne samo one koja je komercijalno privlačna. Pored visokokvalitetnih zbirki popularne građe, trebale bi nuditi ono što je inovativno i zahtjevno, unatoč ograničenom inicijalnom interesu. Ova sposobnost osiguravanja jednakosti pristupa vrsnoći obilježje je po kojem se organizacije iz javnoga sektora razlikuju od onih iz poslovnoga“ [naglasio A.M.] [*„Placed outside of the marketplace, public libraries should be able to provide a wide range of materials and not just those that are commercially attractive. In addition to high quality popular collections, they should supply that which is innovative and demanding, although it may initially have only a limited appeal. This ability to ensure equity of access to excellence distinguishes public sector organisations from those in the business world“*]¹³⁶.

Usvajanje kulturne vrsnoće kao sržne vrednote u vrijeme kad se, kao reakcija na procese instrumentalizacije kulture, razabire jačanje svijesti o njezinoj ključnoj ulozi u životima pojedinaca i društvenih skupina te o navlastitoj vrijednosti kulturnih dobara korak je koji će narodnoj knjižnici omogućiti da uspješno prebrodi krizu svoga kulturnog poslanja, da

¹³³ Gorman, M. Our enduring values revisited : librarianship in an ever-changing world. Str. 14.

¹³⁴ Isto.

¹³⁵ Usherwood, B. Equity and excellence in the public library : why ignorance is not our heritage. Aldershot, England ; Burlington, VT : Ashgate Pub., cop. 2007.

¹³⁶ Usherwood, B. Navedeno djelo. Str. 42-43.

kvalitetnim javnim službama i uslugama iziđe ususret kulturnim potrebama svojih korisnika te da postane kulturno žarište društvenog života i razvoja lokalne zajednice. Ističući u javnim dokumentima i komunikaciji s korisnicima vrsnoću kao svoju sržnu vrednotu narodne knjižnice čine prvi korak ka ponovnom zadobivanju povjerenja zajednice kojoj služe i pridonose društvenom razvitku zagovaranjem opće kulture vrsnoće. Po tom pitanju možemo se složiti sa Usherwoodom kada kaže: „Narodne knjižnice visoke kvalitete mogu promijeniti živote pojedinaca i skupina. One su među sve rjeđim ustanovama koje pružaju pristup građi koja ljudima omogućava da se u potpunosti povežu sa svojim društvom, participiraju u demokraciji i uživaju u novim iskustvima. Točne informacije i dobro napisana djela mašte mogu pomoći u borbi protiv predrasuda. Knjižnice su obrazovne ustanove koje šire vidike i pomažu pojedincima prevladati bruku neznanja. One otvaraju prostor u kojemu se različite kulture mogu slaviti, razmatrati i gdje se o njima može raspravljati“ [*High quality public libraries can transform the lives of individuals and groups. They are one of a decreasing number of institutions that provide access to material that enables people to fully engage with their society, participate in democracy and enjoy new experiences. Accurate information and well-written works of imagination can help counter prejudice. Libraries are educational institutions that broaden minds and help people overcome the ignominy of ignorance. They provide an arena in which different cultures can be celebrated, debated and discussed.*]¹³⁷.

3.4. PRIMJENA NAČELA KULTURNE VRSNOĆE PRI VREDNOVANJU I SELEKCIJI KULTURNIH SADRŽAJA

Ranije smo ustvrdili kako je jedna od posljedica krize kulturne djelatnosti narodne knjižnice nepostojanje teorijski transparentno utemeljenih interkulturnih kriterija za vrednovanje i selekciju kulturnih sadržaja, što je potvrđeno analizom mjerodavnih stručnih dokumenata i publikacija (str. 41-43). Jedna od značajnijih pozitivnih posljedica usvajanja načela kulturne vrsnoće jest *moćnost izvođenja općih interkulturnih evaluacijskih kriterija* za selekciju sadržaja i aktivnosti koje narodna knjižnica uključuje u svoju ponudu ili (su)kreira, čime se podržava dosljednost u razini kvalitete u cijelom obuhvatu kulturne djelatnosti u skladu s kulturno raznolikim potrebama korisnika.

¹³⁷ Usherwood, B. Navedeno djelo. Str.129.

3.4.1. KRITERIJI ZA VREDNOVANJE KULTURNIH SADRŽAJA IZVEDENI IZ NAČELA KULTURNE VRSNOĆE

Kulturna djelatnost narodne knjižnice obuhvaća niz aktivnosti usmjerenih na zadovoljavanje kulturnih potreba pojedinaca i skupina u kulturno raznolikoj zajednici: izgradnju i upravljanje knjižničnom zbirkom, organizaciju i provođenje raznih usluga i događanja namijenjenih korisnicima, (su)kreaciju raznovrsnih sadržaja i publicističku djelatnost, kao i sudjelovanje u kulturnim projektima te suradnju s ostalim kulturnim organizacijama od lokalnog, nacionalnog i međunarodnog značaja. Kako bi se osigurala vrsnoća i relevantnost u cijelom tom opsegu djelatnosti te podržala specifičnost kulturnih izričaja pojedinih skupina potrebno je zaposlenicima narodne knjižnice uključenima u njezinu realizaciju ponuditi skup jasnih općih kriterija za vrednovanje kulturnih sadržaja i aktivnosti.

Pojedini kulturni sadržaj ili aktivnost možemo u interkulturnom smislu nazvati vrsnim ako zadovoljava sljedeće kriterije vrsnoće¹³⁸:

- 1. specifična izvedbena vrsnoća;**
- 2. usklađenost s općim standardima međuljudskog odnošenja;**
- 3. unikatnost.**

3.4.1.1. SPECIFIČNA IZVEDBENA VRSNOĆA

Prvi kriterij kulturne vrsnoće je izvedbena (produkcijaska ili performativna) vrsnoća. Većina kriterija kojima se trenutno barata u struci kad se govori o izgradnji knjižničkog fonda zapravo su namijenjeni procjeni izvedbene kvalitete pri selekciji građe (vidi str. 43). Iako je taj popis kriterija solidan i provjeren alat kojim se knjižničari koriste pri upravljanju knjižničnim fondom, ima dva nedostatka: 1. nedostaje mu transparentno teorijsko obrazloženje; 2. nije primjenjiv na ostale aktivnosti koje čine kulturnu djelatnost knjižnice.

Oba se ova nedostatka mogu otkloniti ako se formulira jedinstveni kriterij kulturne vrsnoće koji zahvaća u izvedbeni aspekt kulturnih sadržaja. Ovaj kriterij nazvat ćemo *specifična izvedbena vrsnoća*. Sam po sebi on obuhvaća sve pojedinačne kriterije koji se koriste pri selekciji knjižnične građe i koji se zato mogu smatrati njegovim podkriterijima, ali je istodobno primjenjiv i na ostale aktivnosti kulturne djelatnosti. **Sljedom toga, za neki se kulturni**

¹³⁸ Ako ćemo pratiti MacIntyerovu terminologiju, 'kriterije vrsnoće' možemo nazvati 'standardima vrsnoće'. Vidi str. 28-31 ovoga rada.

artefakt/aktivnost može reći da je izvedbeno vrstan ako se radi o uspješnom rezultatu truda nekog pojedinca ili skupine, koji u svojim bitnim značajkama svjedoči o visokoj razini specifičnih vještina i znanja potrebnih za njegovu realizaciju, kao i o primjerenom razini odgovornosti za njegov konačan ishod.

Iz navedenog je očito kako korektna primjena ovoga kriterija pretpostavlja da je osoba koja vrši selekciju ili donosi odluke o uključivanju kulturnog određenog sadržaja u ponudu knjižnice upućena u područje kojemu taj sadržaj pripada, u njegov trenutni razvoj i standarde. Ovome se zahtjevu može udovoljiti na dva načina: ili će takve odluke donositi i selekciju vršiti za određena područja posebno educirano knjižnično osoblje¹³⁹, ili će u tom procesu knjižnica tijesno surađivati s vanjskim stručnjacima i organizacijama koje mogu donijeti kompetentnu prosudbu.

3.4.1.2. USKLAĐENOST S OPĆIM STANDARDIMA MEĐULJUDSKOG ODNOŠENJA

Niti jedan se kulturni sadržaj ili aktivnost ne može nazvati vrsnim ako ne podržava opće standarde međuljudskog odnošenja, tj. ako ne udovoljava određenim etičkim zahtjevima. Kulturni artefakti i aktivnosti upleteni su u šire društvene i političke procese te imaju realne posljedice po ljudske živote. Pozivanje na mržnju, poticanje diskriminacije i netolerancije nikako ne može doprinijeti kulturnoj vrsnoći, jer za sobom povlači osiromašenje kulturnog bogatstva i raznolikosti zajednice. Naravno, to se ne odnosi na umjetničke prikaze takvih negativnih pojava kada one imaju specifičnu estetsku funkciju, često i kritički učinak.

3.4.1.3. UNIKATNOST

Unikatnost se također često spominje kao jedan od kriterija vrednovanja i selekcije knjižnične građe. Ovdje, međutim, valja podrobnije i transparentnije objasniti važnost ovoga kriterija u pogledu njegove važnosti pri utvrđivanju i potvrđivanju interkulture vrsnoće.

¹³⁹ Isto misli i Usherwood: „Od stručno kvalificiranog knjižničara u narodnoj knjižnici trebalo bi se očekivati da zna što je dobra kvaliteta pisanja, a među osobljem veće narodne knjižnice trebalo bi se naći i stručnjaka iz drugih područja, kao što je glazba. Odabir građe i upravljanje fondom možda i nisu točna znanost, ali su sastavni dio knjižničarske struke i umijeće koje zaslužuje ozbiljan pristup“ [*A professionally qualified public librarian should be expected to know what constitutes good quality in writing, and the staff of a large public library system should also include expertise in other areas such as music. Stock selection and management may not be an exact science but it is an integral part of the library profession, and an art that deserves serious consideration*]. Vidi: Usherwood, B. Navedeno djelo. Str. 26.

Unikatnost, kao dodana vrijednost nekog kulturnog artefakta ili aktivnosti, proizlazi iz posebnosti u njemu sadržane tematike/problema, kao i specifičnog načina prezentacije, obrade ili predstavljanja sadržaja. Ovakvo tumačenje unikatnosti otvara mogućnost za ravnopravnu valorizaciju izričaja kulturnog života različitih skupina, posebice onih marginalnih i zanemarenih, jer kao dodanu vrijednost uvažava posebnu perspektivu i kulturnu specifičnost danoga sadržaja. Štoviše, podržava se time isticanje novih i osobitih kulturnih perspektiva nauštrb nekih dominantnih i samorazumljivih.

4. IZAZOVI UPRAVLJANJA KULTURNOM DJELATNOŠĆU NARODNE KNJIŽNICE U SKLADU S NAČELOM KULTURNE VRSNOĆE

S obzirom na širi kontekst u kojemu danas djeluju svakako će se narodne knjižnice u nastojanjima da svojom kulturnom djelatnošću upravljaju prema načelu kulturne vrsnoće susresti s određenim izazovima. Ovdje ćemo se pozabaviti onima za koje smatramo da bi mogli izazvati najviše problema i prijepora.

4.1. KULTURNA RAZNOLIKOST

Isticanje načela kulturne vrsnoće kao interkulturnog temeljnog načela javne kulturne djelatnosti zasigurno će potaknuti postmodernistički ili multikulturalistički orijentiranog kritičara da problematizira i dovede u sumnju njegovu validnost iz kulturno-relativističke perspektive. Teorijsko osporavanje može se kretati od pitanja je li vrsnoća kao vrijednosni koncept primjenjiv i relevantan u različitim kulturama, preko pitanja o interkulturnoj upotrebljivosti pojma kulturne djelatnosti kojim se ovdje koristimo, pa čak i do odbacivanja bilo kakve ideje o mogućnosti nadindividualno važećih vrijednosnih sudova.

Preći ćemo preko zadnjeg prigovora uzevši ga kao izraz neodgovornog, od životne stvarnosti otuđenog teoretiziranja vođeni nepobitnom činjenicom da pojedinci svakodnevno međusobno komuniciraju, povezuju se u skupine i surađuju upravo temeljem zajedničkih, inter-subjektivno važećih vrednota, koje vidljivim i opipljivim učincima na ljudske živote očituju i svoju objektivnu validnost.

Problem upotrebljivosti u različitim kulturama pojma kulturne djelatnosti u smislu osobitog područja društvenog života koji se veže uz simboličku i estetsku aktivnost traži od nas pragmatično rješenje. Naime, ako želimo ozbiljno raspravljati o fenomenu narodne knjižnice i zalagati se za neke promjene u načinu njena funkcioniranja moramo prihvatiti određeni polazišni teorijski okvir unutar kojega je ona kao ustanova uopće definirana. Ovaj okvir pretpostavlja razlikovanje različitih zadaća narodne knjižnice u skladu s društvenim razgraničavanjem različitih područja djelatnosti, uključujući i kulturnu djelatnost. Nije isključeno da bi narodna knjižnica ili neka slična služba mogla opstojati u nekom potpuno drukčijem teorijskom i administrativnom kontekstu, ali trenutne društvene okolnosti

definiraju granice u čijim okvirima je moguće konstruktivno misliti i djelovati po pitanju narodne knjižnice i njezinih usluga. Dakle, zadržat ćemo pojam kulturne djelatnosti jer smatramo da u danoj situaciji on može biti polazište za teorijske i praktične intervencije koje će, unatoč ograničenjima, imati pozitivan interkulturalni učinak.

Sada dolazimo i do pitanja o primjenjivosti načela vrsnoće u različitim kulturnim kontekstima. Da bismo odgovorili na ovo pitanje poći ćemo od samoga pojma vrsnoće. Kao što smo već rekli, pojam vrsnoće podrazumijeva da je nešto vrijedno ili poželjno, da se odlikuje nekom iznimno pozitivnom kvalitetom, a uglavnom se veže uz određeno umijeće ili djelatnost koju karakteriziraju neki implicitni ili eksplicitni standardi izvedbe i kakvoće (vidi str. 44-45). Zdravorazumska je pretpostavka da je u svim kulturama razvijena neka vrsta ideje i senzibiliteta koji se može povezati s ovako shvaćenim pojmom vrsnoće. Moguće postmodernističke i multikulturalističke prigovore o nemogućnosti takvog ili bilo kakvog sličnog interkulturalnog ujednačavanja možemo otkloniti složimo li se s Terryem Eagletonom kako nepobitno postoji sloj ljudskih iskustava i fenomena koji su zajednički svim društvima i kulturama (vidi str. 18). Ovdje ćemo pretpostaviti da je upravo ideja vrsnoće jedan takav fenomen¹⁴⁰.

Slijedom toga, prihvatit ćemo i interkulturalnu primjenjivost ranije izvedenih općih kriterija za vrednovanje sadržaja i aktivnosti u okviru kulturne djelatnosti narodne knjižnice. Time se knjižničarima koji donose odluke o uključivanju nekog sadržaja u ponudu knjižnice ili davanja podrške nekoj aktivnosti daje siguran intelektualni oslonac, osigurava efikasnost i podržava dosljednost u kvaliteti djelatnosti. Naravno, ostaje pitanje kompetentnosti za prosuđivanje vrsnoće sadržaja različitih kulturnih provenijencija, što pretpostavlja dobro poznavanje pripadajućih kulturnih tradicija. Ovo se, međutim, jednostavno rješava ili uključivanjem upućenih predstavnika pojedinih kulturnih miljea u proces vrednovanja ili zapošljavanjem na takvim poslovima djelatnika različitih (multi)kulturnih kompetencija¹⁴¹.

¹⁴⁰ U užem području književne teorije Heinz Ickstadt na sličan način obrazlaže mogućnost interkulturalnog korištenja ideje estetske vrsnoće pozivajući se na Johna Deweya i njegova shvaćanja pojmova „dobre izrade“ (well-madeness) i „zanatske vještine“ (craftsmanship). Vidi: Ickstadt, H. *Towards a pluralist aesthetics. // Aesthetics in a multicultural age / edited by Emory Elliott et al.* Oxford; New York : Oxford University Press, 2002. Str. 263-278.

¹⁴¹ Holmes, A.; Whitehead, D. Navedeno djelo. Str. 149-150.

4.2. KORISNIČKE POTREBE – INTELEKTUALNA SLOBODA

Jedan od izazova pred kojim se narodne knjižnice mogu naći u nastojanju da svoju kulturnu djelatnost provode u skladu s načelom kulturne vrsnoće jesu prigovori za kulturni ili intelektualni elitizam, tj. zanemarivanje „stvarnih“ potreba korisnika i dokidanje mogućnosti za ostvarenje intelektualnih sloboda nametanjem partikularnih ukusa i vrijednosnih kriterija. Ponekad se čak zagovara odbacivanje bilo kakvog vrednovanja i selekcije građe od strane knjižničara i zalaže za transformaciju knjižničnih usluga po principu čistoga načela potražnje, na tragu ideje o suverenosti potrošača u kontekstu slobodnog tržišta roba. Kao smjernicu pri razmatranju ovoga problema navest ćemo jednu lucidnu usporedbu Boba Usherwooda: „Razumna je pretpostavka kako će korisnici knjižnice, kao što je slučaj s liječnikovim pacijentima ili odvjetnikovim klijentima, imati koristi od savjeta i poduke ispravno obrazovanog stručnog knjižničara. U mnogim drugim područjima života javnost prepoznaje vrijednost preporuka i naputaka struke. Na primjer, puno se pažnje poklanja savjetima liječničke struke o tome kako bi ljudi trebali smanjiti unos nezdrave hrane, više vježbati, i općenito unaprijediti svoje zdravlje. U mnogim dijelovima svijeta postoji velika potreba da se suzbiju nezdravi učinci nezdrave intelektualne prehrane. Ako nezdrava hrana uzrokuje široke strukove, unos loše kulture uzrok je uskim umovima. Oboje će nas vjerojatno dovesti do nezdravoga, čak i nedemokratskog društva“ [*It is reasonable to suggest that the library users, like the Doctor's patient or the lawyer's client, will gain benefit from the advice and guidance provided by a properly educated professional librarian. In many other spheres of life members of the public recognize the value of recommendations and suggestions from professionals. For example, much attention is given to the advice from the medical profession about how people should reduce their intake of junk food, take more exercise, and generally improve their health. In many parts of the world there is as great a need to counter the ill effects of junk food of the mind. If junk food results in wide waistlines, a poor cultural diet leads to narrow minds. Both are likely to lead to an unhealthy, even an undemocratic society*]¹⁴².

Postavlja se, dakle, pitanje zašto je prihvaćeno da šira javnost sluša savjete i povodi se za prosudbama nekih struka, dok se u području kulture svaki pokušaj na vrijednosnom sudu utemeljene sugestije ili upute tumači kao uzurpiranje nečijeg individualnog ukusa ili kao napad

¹⁴² Usherwood, B. Navedeno djelo. Str. 26.

na njegovu intelektualnu slobodu. Ranije smo već govorili o rasapu općeg vrijednosnog diskursa u području kulturne djelatnosti i podvođenja kulture ekstrinzičnim imperativima. Upravo je to razlog zašto su kulturni djelatnici izgubili dignitet i pravo da izražavaju i proklamiraju intrinzične kulturne vrijednosti. Zbog toga ih javnost ne uvažava kada donose vrijednosne sudove. „S druge strane, 'usmjerenost na mušteriju' i s time povezana mantra 'mušterija je uvijek u pravu' poručuje da ne postoji razlika između dobrog i lošega ili ispravnoga i neispravnoga. U ovom gledištu postoji određena postmodernistička logika, no ona podilazi ponuđačima populističkih sadržaja. [...] kompleksna kultura, ako hoćete visoka kultura, vezana je uz prosudbu, upućenost i određenu razinu stručnoga autoriteta. [...] Ako proglasimo sve vrste sadržaja jednakima nećemo samo iznevjeriti pojedinca, već i cijelo društvo“ *[On the other hand, the 'customer focus' and the associated mantra that 'the customer is always right', suggests that there is no difference between good or bad or right or wrong. There is a certain postmodernist logic about such a viewpoint but it is one that panders to the providers of populist material. [...] complex culture, high culture if you will, depends on judgement, expertise and a degree of professional authority. [...] To place an equal status on all kinds of material not only fails the individual but also society at large]*¹⁴³. Ukratko, možemo reći da zagovaranje kvalitete i vrsnoće u proizvodnji kulturnih sadržaja smeta onima koji svoje poslovanje temelje na što većoj potrošnji – kvalitetni kulturni sadržaji nikada ne mogu biti toliko potrošivi kao nekvalitetna pseudokultura. Također, povijest nas uči kako površna i intelektualno nepoticajna kulturna iskustva odgovaraju postojećim političkim i društvenim elitama, jer se ove boje kritičkog potencijala koji u sebi nose nadahnutu kulturna ostvarenja.

Možemo, dakle, zaključiti kako upravo i jedino obavljanjem kulturne djelatnosti prema načelu kulturne vrsnoće u situaciji kada se kulturno stvaralaštvo sve više ujednačuje po načelu potrošnje i kada se kulturni život podređuje komercijalnim interesima može narodna knjižnica zadovoljiti u potpunosti kulturne potrebe društva i doprinijeti očuvanju intelektualnih sloboda svojih korisnika. Kao što kaže Usherwood: „Zagovaranje i stavljanje na prvo mjesto visokih estetskih i drugih standarada ne čini narodne knjižnice kulturno isključivima. Naprotiv, kada narodna knjižnica nudi nekvalitetan proizvod time ona ljudima onemogućuje pristup sadržajima visoke kvalitete, koje oni možda ne mogu sebi sami priuštiti ili nabaviti drugim putem“ *[Promoting and prioritizing high aesthetic and other standards does not make public*

¹⁴³ Usherwood, B. Navedeno djelo. Str. 50.

*libraries culturally exclusive. On the contrary, for a public library to provide what is an inferior product is to exclude people from high quality material that they may not be able to afford or to obtain elsewhere]*¹⁴⁴.

Konačno – i ovo je jako važno naglasiti – implementacija načela kulturne vrsnoće kao *temeljnoga* načela **ne znači isključivanje ostalih relevantnih načela, pa tako ni načela usklađenosti s korisničkim potrebama**. Naprosto se radi o tome da, imajuću u vidu aktualnu krizu kulturne djelatnosti ali i širu društvenu problematiku, trenutno treba načelo kulturne vrsnoće imati *prioritet u odnosu na sva ostala načela*.

4.3. VREDNOVANJE KNJIŽNIČNIH USLUGA

Postavlja se pitanje može li se u situaciji u kojoj se u sve širem obuhvatu društvenoga života nameće zahtjev za polaganjem računa putem kvantitativnih pokazatelja učinkovitosti kulturna djelatnost narodne knjižnice uopće utemeljiti na načelu kulturne vrsnoće. Želi li se očuvati uloga narodne knjižnice kao javne službe koja obavlja kulturnu djelatnost i koja zadovoljava izvorno kulturne potrebe pojedinaca i zajednica jedini prihvatljivi odgovor na ovo pitanje jest pozitivan odgovor.

Zahtjev za vrednovanjem knjižničnih usluga pokazateljima učinkovitosti već je doveo do toga da se narodne knjižnice proglašavaju neučinkovitima (vidi str. 25-27), pa čudi činjenica da knjižničarska zajednica ovaj zahtjev i sama prihvaća. Tako su, recimo, dvadeset i dva od dvadeset i tri „pokazatelja uspješnosti“ narodne knjižnice u IFLA-inim *Smjernicama za narodne knjižnice* kvantitativne naravi¹⁴⁵, dok se IFLA-in priručnik *Measuring Quality*, kao opći priručnik za mjerenje *kvalitete* knjižničnih usluga isključivo bavi metodologijom *kvantitativnog* „mjerenja uspješnosti“¹⁴⁶.

Javlja se ipak glasovi razuma koji ukazuju na opasnosti ovakvoga pristupa. Bob Usherwood, na primjer, upozorava: „Kao što smo već vidjeli, vladini odjeli i razne druge organizacije u različitim dijelovima svijeta kulture i šire, nastojali su povećati brojnost publike kulturnih

¹⁴⁴ Usherwood, B. Navedeno djelo. Str. 102.

¹⁴⁵ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. 2011. Str. 95-96.

¹⁴⁶ Poll, R.; Boekhorst, P. *Measuring quality : performance measurement in libraries*. 2nd rev. ed. Muenchen : K. G. Saur, 2007.

službi. Kao rezultat ovih alarmantnih poziva za povećanje 'brojeva' neke su kulturne organizacije, bili to muzeji, kazališta, ili knjižnice, promijenjeni do neprepoznatljivosti“ [As we have already seen, government departments, and various other organizations in different parts of the cultural world and beyond, have sought to increase the size of the audience for cultural services. As a result of these siren calls to increase 'the numbers' some cultural organizations, be they museums, theatres, or libraries, have been changed beyond all recognition]¹⁴⁷. David McMenemy o ovome fenomenu zamjećuje: „Kao jedan od ključnih pokazatelja uspješnosti, koji služi kao pokazatelj učinka za knjižnicu odgovornoga tijela, statistike o posudbi nude model rang-liste narodnih knjižnica, sa službama koje se natječu da budu u prvih deset. Ali koji je zapravo značaj ove liste? Kako nam broj posudbi u gradskoj zajednici može išta reći o tome za što se te knjige koriste i posuđuju? Zsigurno se iz statistika o broju učlanjenih knjižničnih korisnika i iz ovih izvedenoga broja aktivnih članova može zaključiti nešto o popularnosti službi. Međutim, ovi hladne, krute činjenice ništa nam ne govore o tome što knjižnice tim ljudima omogućuju [As one of the key performance indicators used to measure how well a library authority is doing, issue statistics offer the model of a league table of public libraries, with services competing to be in the top ten. Yet what exactly does this chart mean? How can book issues in an inner city community tells us anything of what those books are being used for when borrowed? Certainly an element of popularity of the service can be gleaned from statistics that show number of registered library users in a community and from this statistic the number of active users. However these cold, hard facts tell us nothing of what the library is achieving for these people]¹⁴⁸.

Nasreću, ovi glasovi razuma nisu usamljeni. U širem sektoru kulture javljaju se ideje o potrebi da se vrednovanju djelatnosti kulturnih organizacija pristupi na način koji njihov doprinos društvu ne mjeri nekim kontingentnim ili izvan-kulturnim posljedicama, nego upravo kroz imanentno kulturne učinke. John Holden zalaže se za izradu metodologije mjerenja imanentne kulturne vrijednosti djelatnosti kulturnih organizacija ukazujući na neprimjerenost ekstrinzičnih metodologija procjene društvenoga učinka iz barem četiri razloga: 1. posljedice kulturnog doživljaja previše su daleke u vremenu i prostoru da bi se sagledale po

¹⁴⁷ Usherwood, B. Navedeno djelo. Str. 65.

¹⁴⁸ McMenemy, D. What is the true value of a public library?. Library Review. 56, 4(2007), str. 273-277. Dostupno na: <http://dx.doi.org/10.1108/00242530710743471> (25.4.2017.). Str. 274.

jednostavnom načelu uzrok-posljedica; 2. kulturni doživljaj dio je složenog sklopa čimbenika koji utječu na živote pojedinaca, pa se opet ne može jednostavno učiti veza između uzroka i posljedice; 3. sustavi za prikupljanje podataka ne mogu izmjeriti nešto što se nije dogodilo (npr. ako je netko uslijed pozitivnog kulturnog iskustva odustao od suicida); 4. reakcije na kulturne sadržaje osobne su i individualne te je subjektivne doživljaje iznimno teško evidentirati¹⁴⁹.

Upravo ovo posljednje je najvažniji element kulturnoga doživljaja i nositelj je njegove intrinzične vrijednosti. „Intrinzične su vrijednosti skup vrijednosti koje se tiču subjektivnoga iskustva kulture na intelektualnoj, emocionalnoj i duhovnoj razini. To su vrijednosti na koje pojedinci misle kada daju iskaze kao što je 'Ovo mrzim; ovo me ljuti', ili 'Ako mi ovo oduzmu ostat ću bez dijela sebe', ili 'Ovo mi govori tko sam ja'. Ovakve se vrste vrijednosti mogu prikupiti osobnim svjedočanstvima, kvalitativnim procjenama, anegdotama, studijama slučajeva i kritičkim osvrtima“ [*Intrinsic values are the set of values that relate to the subjective experience of culture intellectually, emotionally and spiritually. It is these values that people refer to when they say things such as 'I hate this; it makes me feel angry', or 'If this was taken away from me I would lose part of my soul', or 'This tells me who I am'. These kinds of values can be captured in personal testimony, qualitative assessments, anecdotes, case studies and critical reviews*]¹⁵⁰. Logično je za očekivati kako će pozitivne reakcije korisnika, pa onda i visoku kulturnu vrijednost, narodna knjižnica ostvariti upravo stvaranjem i osiguravanjem ponude kvalitetnih kulturnih sadržaja, sadržaja koji nadahnjuju, oplemenjuju i obogaćuju pojedince i zajednice.

Inzistiranjem na stvaranju i ponudi vrsnih kulturnih sadržaja može narodna knjižnica polučiti značajne i vrijedne učinke na svoje korisnike. No, da bi ti učinci bili prepoznati trebaju se oni vrednovati metodologijom koja pretpostavlja intrinzičnu vrijednost kulture. Zato se knjižničari trebaju pridružiti ostalim kulturnim djelatnicima i osmisliti „novi jezik kako bi se stvorila neoboriva obrana za javno financiranje kulture, kao i sistemski i organizacijski oblici i prakse neophodne za zadobivanje trajne podrške javnosti. Do toga će doći samo ako pronađemo metode za prepoznavanje razloga zbog kojih ljudi cijene kulturu te ako uspijemo iznaći načine

¹⁴⁹ Holden, J. Capturing cultural value : how culture has become a tool of government policy. London : Demos, cop. 2004. Str. 18. Dostupno na: <https://www.demos.co.uk/files/CapturingCulturalValue.pdf> (25.4.2017.).

¹⁵⁰ Holden, J. Holden, J. Cultural value and the crisis of legitimacy : why culture needs a democratic mandate. 2006. Str. 14.

da artikuliramo kako javne ustanove – i osnivači i financirane organizacije – stvaraju kulturnu vrijednost“ [*A new language is needed to develop both a cast-iron case for public funding of culture and the systemic and organisational forms and practices needed to deliver continuing public support. This will only come about if we can find ways to recognise why people value culture, and if we can find ways to articulate how public institutions – funders and funded cultural organisations – create value*]¹⁵¹. Ovaj se „jezik“, kao evaluacijski alat kulturne djelatnosti narodne knjižnice, mora temeljiti na ideji kulturne vrsnoće kao njezina temeljnog intrinzičnog načela¹⁵².

4.4. FINANCIJSKA OGRANIČENJA

Ekonomska kriza u kojoj se već dugo nalazimo i iz koje nikako ne uspijevamo izići dovela je do obuhvatnih rezova u financijskim davanjima za javni sektor, posebice za kulturnu djelatnost. Danas su kulturni djelatnici, pa tako i knjižničari u narodnim knjižnicama, u nezahvalnoj poziciji da s nedostatnim novčanim sredstvima moraju održati kvalitetu knjižnične službe i dokazati zajednici svoju relevantnost. S ovim se izazovom oni teško nose, a neizbježan pad u kvaliteti usluge, do kojeg dolazi unatoč možebitnom profesionalnom entuzijazmu, iskorištava se kao argument za tvrdnju kako bi narodne knjižnice zbog neučinkovitosti trebalo čim prije ili zatvoriti ili transformirati u komercijalne servise.

Zamisao o komercijalizaciji narodnih knjižnica podržava se idejama o demokratičnosti, tj. jednakosti u pristupu tržištu kulturnih dobara i suverenosti potrošača. Što se prve ideje tiče, previđa se da je tržište itekako diskriminatorno i da je jednaki pristup komercijalnim dobrima ostvariv samo u idealnim uvjetima, kada svi članovi društva imaju mogućnost izdvojiti dodatna financijska sredstva za kvalitetne kulturne sadržaje. Drugi argument, koji ističe kako je na tržištu potrošač slobodan pri odabiru dobara, također je manjkav jer ne uzima u obzir da je potrošačev odabir slobodan samo do one granice do koje seže aktualna tržišna ponuda. Ova se ponuda, naravno, temelji na načelu komercijalne isplativosti i prirodno je da proizvođači ograničavaju ponudu i usmjeravaju potrebe u onim pravcima koji obećavaju što veću

¹⁵¹ Holden, J. Capturing cultural value : how culture has become a tool of government policy. 2004.. Str. 47-48.

¹⁵² Jednu moguću razradu takvoga jezika u svrhu utvrđivanja kulturne vrijednosti daje sam Holden. Vidi: Holden, J. Navedeno djelo. Str. 46.-58.

potrošnju. Ukratko, privatizacija i komercijalizacija narodnih knjižnica ne može doprinijeti jednakosti pristupa kulturnim dobrima i širenju kulturne ponude.

Želi li, dakle, unatoč reduciranim financijskim mogućnostima, zadržati legitimitet javne službe i osigurati jednakost pristupa kulturnim sadržajima treba narodna knjižnica još odlučnije usmjeriti svoju djelatnost na ostvarenje javnog interesa, a ne na rentabilnost. Prvi je korak na tom putu usvajanje intrinzičnih načela djelatnosti.

Za pridržavanje načela vrsnoće kao jedini primjereni odgovor na financijske restrikcije zalaže se i Bob Usherwood, misleći pritom na cijeli obuhvat djelatnosti narodne knjižnice. Njegove argumente možemo bez ustezanja primijeniti na kulturnu djelatnost, a tiču se dva problema: očuvanja raznolikosti i bogatstva kulturne ponude te dugoročnog osiguravanja jednakosti pristupa. Po prvom pitanju Usherwood ukazuje da ponudom sadržaja kojima su najvažnija obilježja kvaliteta i specifična vrsnoća narodna knjižnica nudi alternativu tržištu na kojem se ponuda formira isključivo po kriteriju profitabilnosti. Na taj način narodna knjižnica doprinosi očuvanju kulturne raznolikosti zajednice¹⁵³.

S obzirom na jednakost pristupa i ističući jedan njegov osobiti aspekt Usherwood obrazlaže zašto je važno da se narodna knjižnica vodi načelom vrsnoće u obavljanju svoje djelatnosti: „Važna je uloga narodne knjižnice da se sumjeri na građu trajne vrijednosti. Važno je prisjetiti se kako 'ono što društvo trenutno cijeni može biti u suprotnosti s idejom međugeneracijske jednakosti' [...]. *Današnji knjižničari moraju promisliti o svojoj odgovornosti da održe i podrže kvalitetu građe koja će biti dostupna budućim generacijama* [naglasio A.M.]. Iz ove je perspektive loše trošiti velike svote ograničenih javnih sredstava na građu ograničene kvalitete. Vrijednost narodne knjižnice i građe koju ona drži ne tiče se samo sadašnjosti nego se proteže u budućnost. Potražnja je često kratkoročna a značajna je većina efemernih populističkih publikacija lako dobavljiva iz mnogih drugih izvora“ [*It is a major role of the public library to concentrate on volumes of lasting value. It is important to remember that, 'what the public values today may compete with the idea of intergenerational equity' [...]. The public librarians of the present day need to reflect on their responsibility to maintain and sustain the quality of material available for future generations. It is, from this perspective, wrong to spend a large amount of what is always going to be limited public money on material of limited*

¹⁵³ Usherwood, B. Navedeno djelo. Str. 72-73.

*quality. The value of a public library and the material it includes is not just about the present day but extends into the future. Demand is often short term and the vast majority of ephemeral populist publications are readily available from many other sources]*¹⁵⁴.

Možemo, dakle, zaključiti da pridržavanjem načela kulturne vrsnoće narodna knjižnica dugoročno osigurava učinkovitost i financijsku isplativost svoje kulturne djelatnost ostvarujući ideju javnoga dobra i zadovoljavajući nematerijalne interese zajednice kojoj služi.

¹⁵⁴ Usherwood, B. Navedeno djelo. Str. 22-23.

5. ZAKLJUČAK

Zalažući se za upravljanje djelatnošću narodnih knjižnica i pružanje knjižničnih usluga u skladu s načelom vrsnoće, Bob Usherwood preporuča stav koji bi knjižničari trebali zauzeti kako bi u nepovoljnim okolnostima očuvali ustanovu narodne knjižnice u njezinoj izvornoj ideji: kao javnu službu sa zadaćom osiguravanja pristupa kulturnom bogatstvu lokalne zajednice i cijeloga svijeta svim svojim korisnicima, bez diskriminacije po bilo kakvoj osnovi. „Žele li [knjižničari] biti uspješni u toj zadaći morat će se voditi čvrstim skupom temeljnih vrednota. Trebat će biti dovoljno fleksibilni kako bi se nosili s promjenjivom okolinom, ali i dostatno snažni kako bi se oduprli ćefovima i modama te zavodljivim glasovima populističkih komentatora, kao i ostalih koji niti poznaju niti ih je briga za knjižnične usluge“ [*„If they are to be successful in that task, they will need to be guided by a firm set of core values. They will need to be flexible enough to deal with a changing world, but be strong enough to resist the fads of fashion and the seductive voices of populist commentators and others who neither know nor care for the library service“*]¹⁵⁵. Taj je Usherwoodov naputak, kao poziv na angažman, bio poticaj za pisanje ovoga rada.

Namjera nam je bila da formuliramo i obrazložimo jedno temeljno načelo kulturne djelatnosti narodne knjižnice kao prvi korak u prevladavanju njezine trenutne krize. Kako bismo što bolje prikazali razloge za ovaj poduhvat i definirali njegov teorijski i operacionalizacijski okvir krenuli smo od prikaza suvremenog društveno-kulturnog konteksta unutar kojega je problem nastao. Kulturnu djelatnost narodne knjižnice priručno smo definirali kao pružanje knjižničnih usluga i provođenje aktivnosti kojima se korisnicima osigurava pristup i omogućuje uživanje u izrazima kulturnog stvaralaštva zajednice, tj. pojavama i artefaktima s izraženim estetsko-simboličkim obilježjima, ali kojima se potiče i njihovo aktivno sudjelovanje u stvaranju kulturnih dobara. Izvore krize pronašli smo u gubitku temeljnoga vrijednosnog diskursa u širem području kulturne djelatnosti uslijed multikulturalističkih i postmodernističkih kritičkih intervencija, kao i u kopnjenju javnog sektora zbog obuhvatne komercijalizacije društvenih djelatnosti i privatizacije javnih dobara u kontekstu ekonomske krize. U ovakvom spletu

¹⁵⁵ Usherwood, B. Navedeno djelo. Str. viii.

okolnosti i izvanjskih pritisaka dolazi u knjižničarskoj struci do zaborava kulturnoga poslanja narodne knjižnice.

Pokazali smo kako se ovaj zaborav, tj. kriza, očituje dvojako: izostankom u stručnom diskursu kulturno-intrinzičnih načela kulturne djelatnosti i nepostojanjem općih interkulturnih kriterija za vrednovanje kulturnih sadržaja i aktivnosti narodne knjižnice. Gradeći argumentaciju na MacIntyerovoj definiciji društvene djelatnosti dokazali smo kako se ovi problemi mogu razriješiti samo usvajanjem jednog temeljnog kulturno-intrinzičnog, interkulturnog i perfekcijskog načela djelatnosti te iz njega izvedenih evaluacijskih kriterija. Također, istaknuli smo kako jedino pridržavanjem kulturne vrsnoće kao sržne vrednote kulturne djelatnosti može danas narodna knjižnica uspješno ostvariti svoju društvenu ulogu i zadržati relevantnost u zajednici.

Kako bismo podržali operacionalizaciju načela kulturne vrsnoće izveli smo iz njega i detaljno obrazložili tri evaluacijska kriterija (standarda) koja se mogu primijeniti u cjelokupnom obuhvatu aktivnosti i sadržaja koji se tiču kulturne djelatnosti narodne knjižnice. To su redom: specifična izvedbena vrsnoća, usklađenost s općim standardima međuljudskog odnošenja i unikatnost.

Konačno, nastojeći što uvjerljivije ukazati na praktične dobrobiti primjene načela kulturne vrsnoće, pokazali smo da se narodne knjižnice s najvećim izazovima s kojima se danas u svome radu susreću mogu uspješno nositi jedino ako se dosljedno pridržavaju i grade svoje usluge i ulogu u društvu polazeći upravo od toga načela.

U načinu pristupa i razrade ovdje izložene problematike vodili smo se mišlju jednoga vrsnog pragmatičara (ne pragmatista!), društvenog aktivista koji je, na sreću i uzor mnogima, znao primijeniti najviše ljudske vrijednosti u svakodnevnim životnim situacijama. Radi se o Mahatmi Gandhiju, koji je u jednome tekstu tu svoju misao i zapisao: „Načelo je izraz savršenstva; a kako toliko nesavršena bića kao što smo mi ne mogu djelatno ostvariti savršenstvo, iznalazimo u svakome trenutku granice njegova zakidanja u praksi“¹⁵⁶.

¹⁵⁶ U engleskom izvorniku: „A principle is the expression of a perfection, and as imperfect beings like us cannot practise perfection, we devise every moment limits of its compromise in practice [...]“. U: Gandhi, M. The collected works of Mahatma Gandhi : (electronic book). New Delhi : Publications Division Government of India, 1999. Vol. 36. Str. 390. Dostupno na: <http://www.gandhiserve.org/cwmg/VOL036.PDF> (23.4.2017.).

6. LITERATURA

1. Adam Smith Institute. 22.5.2016. // Wikipedia : the free encyclopedia. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Adam_Smith_Institute (23.4.2017.).
2. Aestheticization of everyday life. // Encyclopedia of consumer culture. Thousand Oaks, USA : SAGE Reference, cop. 2011. Vol. 1.
3. Agenda 21 for culture. Barcelona : United Cities and Local Governments : Institut de Cultura de Barcelona, 2008. Dostupno na: <http://www.agenda21culture.net/index.php/sr/docman/agenda21/212-ag21en/file> (23.4.2017.).
4. Anić, V. Veliki rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb : Novi Liber, 2004.
5. Arete/agathon/kakon. // Encyclopedia of philosophy. 2nd ed. / Donald M. Borchert, ed. Detroit, New York, San Francisco [...] : Thomson Gale, 2006. Vol. 1.
6. Aristotel. Nikomahova etika. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber, 1982.
7. Butler, C. Postmodernism : a very short introduction. Oxford; New York : Oxford University Press, cop. 2002.
8. Caust, J. Putting the „art“ back into arts policy making : how arts policy has been „captured“ by the economists and the marketeers. // International Journal of Cultural Policy 9, 1(2003). Dostupno na: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=10724528&authtype=shib&lang=hr&site=ehost-live&scope=site> (23.4.2017.).
9. Core Values of Librarianship. // ALA : American Library Association, cop. 2017. Dostupno na: <http://www.ala.org/advocacy/intfreedom/statementspols/corevalues> (23.4.2017.).
10. Crisis. // Merriam-Webster. Dostupno na: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/crisis> (23.4.2017.).
11. Cultural change and social practice. // Consumer culture and postmodernism / Mike Featherstone. 2nd ed. London : Sage Publications Ltd., cop. 2007.
12. Cultural globalization. // Encyclopaedia Britannica. Mrežno izd. 8.1.2016. Dostupno na: <http://www.britannica.com/science/cultural-globalization> (23.4.2017.).
13. Culutral materialism. // A dictionary of literary terms and literary theory / John Anthony Cuddon. 5th ed. West Sussex, UK : John Wiley & Sons Ltd. Str 176-177.
14. Developing collections. // Fundamentals of collection development and management / Peggy Johnson. 3rd ed. Chicago : ALA Editions, 2014. Str. 144-145.
15. Eagleton, T. Ideja kulture. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2014.
16. Etički kodeks Hrvatskog knjižničarskog društva. // Hrvatsko knjižničarsko društvo. Dostupno na: http://www.hkdrustvo.hr/hr/eticki_kodeks/ (23.4.2017.).
17. Excellence. // Merriam-Webster.com. Dostupno na: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/excellence> (23.4.2017.).

18. Excellence characteristics. // Encyclopedia of management theory / Erich H. Kessler, ed. Los Angeles, London, New Delhi [...] : Sage Reference, 2013. Vol. 1. Str. 268-271.
19. Gandhi, M. The collected works of Mahatma Gandhi : (electronic book). New Delhi : Publications Division Government of India, 1999. Vol. 36. Dostupno na: <http://www.gandhiserve.org/cwmg/VOL036.PDF> (23.4.2017.).
20. Gorman, M. Our enduring values revisited : librarianship in an ever-changing world. Chicago : ALA Editions, 2015.
21. Grand narrative/master narrative. // A dictionary of literary terms and literary theory. / Cuddon, J. A. 5th ed. [s.l.] : Wiley-Blackwell, cop. 2013.
22. Gray, C. Commodification and instrumentality in cultural policy. International Journal of Cultural Policy 13, 2(2007). Dostupno na: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=25059154&authtype=shib&lang=hr&site=ehost-live&scope=site> (23.4.2017.).
23. Hjus, U. Kriza kao kapitalistička prilika : nova akumulacija kroz komodifikaciju javnih usluga. // U borbi za javno dobro : analize, strategije i perspektive / Uredili Darko Vesić [et al.]. Beograd : Centar za politike emancipacije, 2012.
24. Holden, J. Capturing cultural value : how culture has become a tool of government policy. London : Demos, cop. 2004. Str. 18. Dostupno na: <https://www.demos.co.uk/files/CapturingCulturalValue.pdf> (25.4.2017.).
25. Holden, J. Cultural value and the crisis of legitimacy : why culture needs a democratic mandate. London : Demos, cop. 2006. Dostupno na: <https://www.demos.co.uk/files/Culturalvaluweb.pdf> (25.4.2017.).
26. Holmes, A.; Whitehead, D. Technical services I : acquisitions. // Multicultural librarianship : an international handbook / edited by Marie F. Zielinska with Franics T. Kirkwood. München [etc.] : K. G. Saur, 1992. Str. 127-172.
27. Horkheimer, M. Pomračenje uma. Sarajevo : "Veselin Masleša" : Svjetlost, 1989.
28. Horkheimer, M.; Adorno, T. Dijalektika prosvjetiteljstva : filozofski fragmenti. Sarajevo : "Veselin Masleša" [etc.], 1989.
29. Ickstadt, H. Towards a pluralist aesthetics. // Aesthetics in a multicultural age / edited by Emory Elliott et al. Oxford; New York : Oxford Univesity Press, 2002. Str. 263-278.
30. Identity politics. // Stanford encyclopedia of philosophy. 23.3.2016. Stanford, California : Metaphysics Research Lab. Dostupno na: <http://plato.stanford.edu/entries/identity-politics/> (23.4.2017.).
31. IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin. 2. hrvatsko izd. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.
32. Izvrsnost. // Hrvatski pravopis. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2013.
33. Izvrsnost. // Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika. Zagreb : Školska knjiga, 2015.

34. Javni interes. // Rječnik bankarstva / urednik Vlado Leko ; konzultant Pero Jurković. Zagreb : Masmedia, 1998.
35. Kale, E. Uvod u znanost o kulturi. 4. dopunjeno izd. Zagreb : Panliber, 2003.
36. Kallen, H. M. Democracy versus the melting-pot : a study of american nationality. The Nation Feb. 25, 1915. Dostupno na: <http://www.expo98.msu.edu/people/Kallen.htm> (23.4.2017.).
37. Korten, D. C. When corporations rule the world. 3rd ed. Oakland, USA : Berrett-Koehler Publishers, Inc. 2015.
38. Kriza. // Rječnik stranih riječi. Drugo izd. Zagreb : Novi liber, 2007.
39. Liessmann, K. P. Teorija neobrazovanosti : zablude društva znanja. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2009.
40. MacIntyre, A. Za vrlinom : studija o teoriji morala. Zagreb : Kruzak, 2002.
41. McChesney, R. W. Introduction. // Profit over people : neoliberalism and the global order / Noam Chomsky. New York, Toronto, London : Seven Stories Press, 1999. Str. 7-16.
42. McGugian, J. Culture and the public sphere. London, New York : Routledge, 1996.
43. McGuigan, J. Rethinking cultural policy. Berkshire, UK : Open University Press, 2004.
44. McMenemy, D. What is the true value of a public library?. Library Review. 56, 4(2007), str. 273-277. Dostupno na: <http://dx.doi.org/10.1108/00242530710743471> (25.4.2017.).
45. Mirowski, P. Science-Mart: privatizing american science. Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 2011.
46. Moore, J. D. Uvod u antropologiju : teorije i teoretičari kulture. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2013.
47. More about IFLA. // IFLA. Dostupno na: <http://www.ifla.org/about/more> (23.4.2017.).
48. Narodne knjižnice kao treći prostor : zbornik radova. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2015.
49. Nebesny, T.; Švob, M. Izgradnja zbirke u narodnim knjižnicama. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba. Dostupno na: http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/nebesny_svob.pdf (23.4.2017.).
50. Pluralism. // Encyclopaedia Britannica. Mrežno izd. 11.7.2002. Dostupno na: <https://www.britannica.com/topic/pluralism-politics> (23.4.2017.).
51. Poll, R.; Boekhorst, P. Measuring quality : performance measurement in libraries. 2nd rev. ed. Muenchen : K. G. Saur, 2007.
52. Postmodernizam. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, cop. 2017. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49698> (23.4.2017.).
53. Postmodernost. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, cop. 2017. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=49699> (23.4.2017.).

54. Primorac, J.; Švob-Đokić, N. Country profile : Croatia. // Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe. 16th ed. 2015. Dostupno na: http://www.culturalpolicies.net/down/croatia_122014.pdf (23.4.2017).
55. Princip. // Hrvatski jezični portal. [Zagreb] : Sveučilišni računarski centar u Zagrebu : Znanje, cop. 2017. Dostupno na: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eVZjXhg%3D&keyword=princip (23.4.2017).
56. Principle. // Cambridge Dictionary. [s.l.] : Cambridge University Press, cop. 2017. Dostupno na: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/principle> (23.4.2017.).
57. Pyykkönen, M. UNESCO and cultural diversity : democratisation, commodification or governmentalisation of culture?. // International Journal of Cultural Policy 18, (5)2012, str. 548. Dostupno na: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=79195609&authtype=shib&lang=hr&site=ehost-live&scope=site> (23.4.2017.).
58. Ravnić, A. Socijalna država i država blagostanja. // Revija za socijalnu politiku. 3, 3-4(1996). Str. 239-250.
59. Readings, B. Sveučilište u ruševinama. Zagreb : Meandarmedia, 2016.
60. Rifkin, J. Doba pristupa : nova kultura hiperkapitalizma u kojoj je cijeli život iskustvo za koje se plaća. Zagreb : Alt+F4 : Bulaja naklada, 2005.
61. Robinson, W. I. Global capitalism and the crisis of humanity. New York : Cambridge University Press, cop. 2014.
62. Schiller, H. I. Culture inc. : the corporate takeover of public expression. New York, Oxford : Oxford University Press, cop. 1989.
63. Sir Noël Coward. // Encyclopaedia Britannica. Mrežno izd. 6.4.2011. Dostupno na: <https://www.britannica.com/biography/Noel-Coward> (23.4.2017.).
64. Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010.
65. Sullivan, M. The fragile future of public libraries. Public Libraries 42, (5)2003. Dostupno na: <http://www.columbia.edu/cu/libraries/inside/units/bibcontrol/osmc/sullivan.pdf> (23.4.2017.).
66. Švob-Đokić, N.; Primorac, J.; Jurlin, K. Kultura zaborava : industrijalizacija kulturnih djelatnosti. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, 2008.
67. UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity. 2.11.2001. // UNESCO. Dostupno na: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (23.4.2017.).
68. Usherwood, Bob. Equity and excellence in the public library : why ignorance is not our heritage. Aldershot, England ; Burlington, VT : Ashgate Pub., cop. 2007.
69. Vrsnoća. // Hrvatski enciklopedijski rječnik. Zagreb : Novi Liber, 2002.

70. Vrsnoća. // Hrvatski jezični portal. [Zagreb] : Sveučilišni računarski centar u Zagrebu : Znanje, cop. 2017. Dostupno na:
http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f15mWBI5&keyword=vrsno%C4%87a (23.4.2017).
71. Vrsnoća. // Hrvatski pravopis. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2013.
72. Vrsnoća. // Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb : Leksikografski zavod "Miroslav Krleža" : Školska knjiga, 2000.
73. Vrsnoća. // Veliki rječnik hrvatskoga jezika. / Vladimir Anić. Zagreb : Novi Liber, 2004.
74. Vrsnoća. // Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika. Zagreb : Školska knjiga, 2015.
75. Vukelić, J; Mladenović, I. Komodifikacija kulture kao produkt kulture u krizi : sociološka perspektiva. // TEME: Časopis za društvene nauke. 38, 1(2014), str. 54-55. Dostupno na:
<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=96167164&authtype=shib&lang=hr&site=ehost-live&scope=site> (23.4.2017.).
76. Wainwright, D. [et al.]. Libraries lose a quarter of staff as hundreds close. 29.3.2016. // BBC.com. Dostupno na: <http://www.bbc.com/news/uk-england-35707956> (23.4.2017.).
77. Why not get all Marxist about the libraries?. 30.3.2016. // Adam Smith Institute. Dostupno na: <http://www.adamsmith.org/blog/why-not-get-all-marxist-about-the-libraries> (23.4.2017.).
78. Worstall, T. Close the libraries and buy everyone an Amazon Kindle Unlimited Subscription. 18.7.2014. // Forbes.com. Dostupno na: <http://onforb.es/1qOzS71> (23.4.2017.).